

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Diplomová práce

2009

Eva Janoušková

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav slavistických a východoevropských studií

Diplomová práce

Eva Janouškovcová

**Srovnání jazyka chorvatských a srbských překladů
české a světové literatury**

**The Comparison of the Croatian and Serbian
Translations of the Czech and Foreign Literature**

V Praze roku 2009

Vedoucí práce:

Mgr. Karel Jirásek, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne

podpis

Anotace

Diplomová práce je věnována srovnání chorvatského a srbského jazyka beletristiky a jejím základním cílem je zachycení jejich současného stavu. Teoretická část práce zahrnuje rovněž problém konceptu srbochorvatského jazyka včetně historického diskursu, analýzy příčin jeho rozpadu a srovnání pohledu na vlastní standardní jazyk v daném prostředí. Závěry současné lingvistiky týkající se shod a rozdílů mezi chorvatským a srbským standardem práce konfrontuje s jazykem konkrétních prozaických textů. Analyzovaný vzorek představují texty, které jsou v české, chorvatské a srbské verzi obsaženy v paralelním korpusu INTERCORP. Ten může posloužit jako vhodný nástroj ke komparaci blízkých jazyků, které se z velké části překrývají a mnohé rozdíly mezi nimi spočívají spíše ve frekvencovanosti než v existenci či přípustnosti jednotlivých jazykových jevů. Objektívni srovnání takto blízkých jazyků je ovšem jinak obtížné, neboť vzhledem k vysoké míře vzájemného porozumění přímé překlady mezi nimi nejsou příliš obvyklé. Práce shrnuje posouzení kvalitativních i kvantitativních rozdílů mezi jazykem chorvatských a srbských textů a snaží se též o objektívni zhodnocení a porovnání současné chorvatské a srbské spisovné normy. Závěrečná část je pak věnována vývojovým tendencím, které by tuto jazykovou oblast mohly formovat v budoucnosti.

Klíčová slova

Jazyk, chorvatština, srbština, korpus, standard.

The Annotation

The thesis is dedicated to the comparison of the Croatian and Serbian belletristic language and its main aim is to show their contemporary status. The theoretical part of the thesis also contains the Serbo-Croatian issue including the historic discursus, the analysis of its break up causes and the self-regard standard language comparison in the particular surroundings. The thesis confronts the conclusions, which concern the correspondences and differences between the Croatian and Serbian standard language, with the language of the concrete prose texts. The analysed sample are texts that are included with the Czech, Croatian and Serbian versions of the parallel corpus INTERCORP. It can answer for an appropriate instrument to compare close languages which largely coincide with each other, and many differences between them consist rather in the frequency than existence or every single language phenomenon admissibility. However, an objective comparison of such close languages is difficult in another way for, concerning the high mutual understanding rate, the direct translations between them are not very common. The thesis summarises the examination of qualitative and quantitative differences between the language of the Croatian and Serbian texts and it seeks to impartially assess and compare the current Croatian and Serbian literary language, too. The final part of the thesis is dedicated to the trends, which might have an impact on this language field in future.

Key words

Language, Croatian, Serbian, Corpus, Standard.

Obsah

1.0 Úvod	10
2.0 Teoretická východiska	12
2.1 historický rámec	12
2.2 o jazykovém standardu teoreticky	14
2.2.1 chorvatský standardní jazyk	14
2.2.2 srbský standardní jazyk	21
2.2.3 konfrontace	24
2.3 typologický přehled rozdílů	24
2.3.1 pravopisné rozdíly	25
2.3.2 hláskové (fonologické) rozdíly	27
2.3.3 přízvukové rozdíly (akcentuace)	27
2.3.4 tvarové (morfonologické a morfologické) rozdíly	29
2.3.5 syntaktické rozdíly	31
2.3.6 lexikální rozdíly	32
3.0 Výzkum na korpusovém materiálu	35
3.1 fonologie	35
3.1.1 reflex jatu	35
3.1.1.1 dlouhý jat	35
3.1.1.2 krátký jat	35
3.1.1.3 alternanty kořene před koncovkami, které začínají na <i>o</i> nebo <i>j</i>	35
3.1.2 různá hlásková podoba slov	36
3.1.2.1 chorvatský foném <i>h</i> oproti srbským fonémům <i>v/j</i>	36
3.1.2.2 <i>l</i> na konci slabiky či slova za hláskou <i>o</i>	36
3.1.2.3 srbský foném <i>o</i> oproti chorvatskému fonému <i>u</i>	36
3.1.2.4 * <i>tj</i> > št/ć	36
3.1.2.5 tač : toč	37
3.1.2.6 diftongy <i>au, eu</i>	37
3.1.2.7 - <i>tij</i> - : - <i>cij</i> -	38
3.1.2.8 tok : tijek	38
3.1.2.9 <i>i</i> : <i>je</i>	39
3.1.2.10 - <i>o</i> : - <i>r</i>	39
3.1.2.11 <i>upr</i> : <i>uspr</i>	39
3.1.2.12 rozdíly v přejímání slov řeckého původu	40

3.1.2.13 francouzský, resp. latinský vliv na přejímání cizích slov	40
3.1.2.14 přejímání slov nekončících na <i>st, št, zd, žd</i>	40
3.1.3 srbský pravopis orientován na výslovnost	41
3.1.3.1 vynechávání hlásky <i>t</i> v tázacích zájmenech	41
3.1.3.2 psaní futura I	41
3.1.3.3 transkripce cizích vlastních jmen	41
3.1.4 srbská tendence ke koncovce <i>-a</i> u příslovčí času	42
3.1.5 přízvučné tvary slovesa být ve 3.os., sg., prézenta	43
3.2 morfologie	44
3.2.1 je vs. ju	44
3.2.2 njen vs. njezin	44
3.2.3 výpůjčky mužského rodu na <i>-a</i> : <i>-o</i>	44
3.2.4 deklinace číslovek základních <i>dva, dve/dviije, tri, četiri</i>	45
3.2.5 deklinace přivlastňovacích zájmen – typ <i>svog(a), svom(e)</i> vs. typ <i>svojeg(a), svojem(u)</i>	46
3.2.6 tvary <i>koga, kome</i> od vztažného zájmene <i>koji</i>	47
3.2.7 rozdíly v morfonologické struktuře	48
3.2.8 rozdíly v rodě	49
3.2.9 prefix <i>sa</i> : <i>su</i>	50
3.2.10 odlišná opozice mezi předložkami	50
3.2.11 srbská deminutivní koncovka podstatných jmen <i>-če</i>	51
3.2.12 slovesa cizího původu	52
3.3 syntax	52
3.3.1 dakanje	52
3.3.1.1 modální i nemožální slovesa	52
3.3.1.2 futurum I	53
3.3.1.3 analytický imperativ	53
3.3.2 srbská tázací konstrukce <i>da li</i>	53
3.3.3 jmenné skloňování přivlastňovacích zájmen a přídavných jmen	54
3.3.4 tázací zájmeno <i>šta</i>	55
3.3.5 předložky	55
3.3.6 spojky	56
3.3.7 příslovce	57
3.3.8 příslovce <i>gdje, kamo, kuda</i>	58
3.3.9 dokonavá/nedokonavá slovesa ve větách vedlejších	59

3.3.10 srbská tendence vyjadřování neurčitosti (členem v podobě číslovky <i>jedan</i>) a určitosti (osobním zájmenem v podmětu)	59
3.3.10.1 člen	59
3.3.10.2 podmět vyjádřený osobním zájmenem	60
3.3.11 postavení enklitik	60
3.4 lexikologie	61
3.4.1 zdroje	61
3.4.2 nestejný vztah k domácím a mezinárodnímu lexiku	62
3.4.3 typologické rozdělení serbismů	62
3.4.3.1 některé serbismy, kterých se dnes v chorvatské jazykové praxi neužívá	62
3.4.3.1.1 příklady chorvatských archaismů	62
3.4.3.1.2 některé jasné serbismy	64
3.4.3.2 slova objevující se v chorv. jazykové praxi, avšak jako stylově zbarvená	64
3.4.3.3 některé výrazy s odlišným významem	67
3.4.3.4 některé chorvatské dialektismy	68
4.0 Vyhodnocení výzkumu na korpusovém materiálu	70
4.1 fonologie	70
4.1.1 potvrzené postulované fonologické jevy	71
4.1.2 další fonologické jevy	71
4.1.2.1 tok : tijek	72
4.1.2.2 i : je	72
4.1.2.3 srbská tendence přizpůsobit pravopis více výslovnosti	72
4.1.2.4 srbská tendence ke koncovce <i>-a</i> u příslovčí času	72
4.1.2.5 přízvukné tvary slovesa být ve 3.os., sg., prézenta	72
4.2 morfologie	73
4.2.1 potvrzené postulované morfologické jevy	73
4.2.2 další morfologické jevy	73
4.2.2.1 je vs. ju	73
4.2.2.2 njen vs. njezin	74
4.2.2.3 deklinace přivlastňovacích zájmen	74
4.2.2.4 deklinace vztažného zájmena <i>koji</i>	74
4.3 syntax	74
4.3.1 potvrzené postulované syntaktické jevy	74
4.3.2 další syntaktické jevy	76
4.3.2.1 otázky zjišťovací	76

4.3.2.2 dokonavá/nedokonavá slovesa ve větách vedlejších	76
4.3.2.3 srbská tendence vyjadřování neurčitosti (členem v podobě číslovky <i>jedan</i>) a určitosti (osobním zájmenem v podmětu)	76
4.4 lexikologie	77
4.4.1 nestejný vztah k domácímu a mezinárodnímu lexiku	77
4.4.2 některé serbismy, kterých se dnes v chorvatské jazykové praxi neužívá	78
4.4.3 slova objevující se v chorvatské jazykové praxi, avšak jako stylově zabarvená	78
4.4.4 některé výrazy s odlišným významem	78
4.4.5 některé chorvatské dialektismy	79
5.0 Závěr	80
6.0 Seznam použité literatury	83
6.1 zkoumaný vzorek beletristických textů z paralelního korpusu INTERCORP	84

Seznam zkratk

A. – Anić, V.: Rječnik hrvatskoga jezika (1998)

č. – česky

dok. – dokonavý

gram. – gramaticky

chorv. – chorvatsky

inf. – infinitiv

m. – mužský

maď. – z maďarštiny

nedok. – nedokonavý

něm – z němčiny

os. – osoba

pl. – plurál

r. – rod

S. – Hrvatski jezični savjetnik (1999)

sg. – singulár

srb. – srbsky

stř. – střední

Š. – Šonje, J.: Rječnik hrvatskoga jezika (2000)

tur – z turečtiny

ž. – ženský

1.0 Úvod

Při prvním pohledu na název této práce by po krátké úvaze otázka vystihující její podstatu mohla znít asi takto: chorvatština a srbština – jazyky dva, či jeden? Situace v tomto prostoru však zdaleka není bipolární, o slovo se hlásí i jazyky další, bosenština a černohorština. Jsou to umělé lingvistické konstrukty, které snad záměrně komplikují zdejší jazykovou situaci, nebo samostatné, právem odlišně kodifikované jazyky? Je každý národ určen vlastním jazykem či spíše tím, nakolik si na jazyce zakládá? Odpověď není nasnadě, názory se různí jak mezi jazykovědci místními, tak zahraničními. Jedná se o nadmíru složitou problematiku, která může být rovněž společensky ošemetná a, troufám si tvrdit, z pohledu nezasvěcené osoby stojící vně obtížně pochopitelná. Její politicko-historické a sociokulturní souvislosti jsou nepopíratelné. Ačkoli je moje diplomová práce jazyková, neměla by bez zmíněného širšího kontextu smysl. Jednotlivé exkursy proto budou uvedeny na místech, která svým vlivem přesahují oblast jazykovou.

Právě z důvodů, jež jsem se pokusila nastínit výše, mě toto téma zajímá; považuji jej za svým způsobem sociolingvisticky výjimečné. Snad kvůli emotivním, často protichůdným reakcím, které vyvolává u jednotlivých aktérů. Snad kvůli skutečnosti, že jde o věc do jisté míry stále otevřenou, a z toho důvodu aktuální i v celoevropském rámci. A snad také kvůli tomu, že by důsledná komparace mohla přinést něco nového. Jsem toho názoru, že je při zpracování zmíněného tématu vedle dostupných odborných prací nesporně zajímavé zohlednit též společenskou atmosféru, tedy názory lidí, kteří v tomto prostoru žijí.

V obecném rámci, jenž nezahrnuje pouze zainteresované strany, se asi nejčastěji diskutuje o kritériu srozumitelnosti a vývoj této oblasti zaznamenává poměrně výrazné změny. Mým cílem je ovšem zůstat objektivní a posuzovat každý jednotlivý postulovaný závěr bez ohledu na jeho autora. Doufám, že tak vyzní i má interpretace teoretických východisek této práce, která by měla poskytnout pevnou základnu následujícímu výzkumu na korpusovém materiálu. Domnívám se totiž, že je nejprve nutné správně uchopit abstraktní pojem jazyka s jeho zákonitostmi a konstantami.

Hlavní opozice je spatřována mezi srbštinou a chorvatštinou; k dispozici je hned několik přehledů typologických rozdílů. Odpovídají skutečnosti jako celek, nebo jsou některé body uměle vykonstruovány a neodpovídají skutečné jazykové praxi? Či naopak zůstávají některé body opomenuty? A má vůbec smysl tyto jevy porovnávat? Vždyť jazyk je ze své povahy dynamický a neustále se vyvíjí ve všech svých rovinách.

Od teoretického přehledu lze následně přejít k analýze jazykového materiálu, která by měla postulované jevy potvrdit, či vyvrátit. Já za tímto účelem budu pracovat s česko-chorvatským a česko-srbským korpusem beletristických textů projektu INTERCORP, a převážná většina příkladů proto bude čerpána z jedné stylové roviny. Nabízí se i konfrontace s jinými funkčními styly, např. hovorovým jazykem, kterou se pokusím zohlednit ve vyhodnocení výzkumu na korpusovém materiálu. Cílem této práce není dojít k definitivnímu závěru, ale co nejpřesněji popsat a následně zanalyzovat ty jevy, které korpus jako přesně vymezený segment skutečně vykáže. Takto systematicky sestavený přehled by měl danou jazykovou situaci zachytit a v neposlední řadě rovněž poměrně přesně a jasně zprostředkovat.

2.0 Teoretická východiska

V této části bych ráda stručně a jasně uvedla všechny termíny, postuláty a teze, s nimiž pak budu operovat ve zbylých částech diplomové práce. Jednotlivé body budou rovněž doplněny o historický exkurs, neboť je jejich nedílnou součástí a umožňuje lepší pochopení dané problematiky jako celku.

2.1 historický rámec

V druhé polovině 19. století se kvůli velké blízkosti chorvatských novoštokavských a srbských novoštokavských nářečí a rovněž díky těsnému styku jejich prostorů chorvatští vzdělanci spontánně domnívali, že srbský lid hovoří stejným jazykem jako chorvatský, alespoň tedy jako ten štokavský. Rozdílné bylo z jejich pohledu jen náboženství. S podobným náhledem se později setkáváme u první vlny chorvatského národního obrození, tzv. ilyrského hnutí, v čele s Ljudevitem Gajem. V této době došlo podle Radoslava Katičiće k destabilizaci chorvatské štokavské standardizace, a to v důsledku následujících faktorů: náhlý nárůst slovní zásoby; v písmu nově diakritika; malá normativní sjednocenost. Ilyrci se následně v rovině jazyka potýkali se třemi hlavními problémy: (1) ikavsko-ijekavská dualita (kolísání mezi ikavským a ijekavským reflexem jatu); (2) volba mezi etymologickým, morfonologickým a fonologickým pravopisem; (3) koncovky podstatných jmen v dativu, lokálu a instrumentálu pl. (v novoštokavských oblastech převládly koncovky původně duálové). Tehdejší vůdčí osobnosti se přiklonily k těmto řešením: (1) ijekavice; (2) etymologický, morfonologický pravopis; (3) starší, rozdílné koncovky jako v čakavštině a kajkavštině. Tento stav i přes polemiky se zadarskou a rijeckou školou udržela záhřebská filologická škola téměř do konce 19. století.

V osobě Vuka Stefanoviće Karadžiće (1787-1864) se ovšem ilyrci střetli s novým, náhle vytvořeným srbským jazykovým standardem. Vznikl za podpory Slovince Jerneje Kopitara (1780-1844), knihovníka vídeňské dvorní knihovny, který měl na starosti cenzuru tiskovin ve slovanských a balkánských jazycích a jehož plán jazykové politiky pro jihoslovanský prostor zahrnoval pouze dva spisovné jazyky – slovinský (slovinští a chorvatští kajkavci) a srbský (srbští, bosenští, chorvatští štokavci a čakavci). To se sice v úplnosti nezdařilo, nově vzniklému standardu však prostřednictvím svých kontaktů zajistil reputaci především v německých vědeckých kruzích. Roku 1814 vydal Karadžić sbírku lidových písní a gramatiku. V roce 1818 byl představen slovník, při jehož vzniku Karadžić prokazatelně pracoval i s chorvatskými lexikografickými díly. Od roku 1832 pak vycházela sbírka ústní lidové slovesnosti,

kteřá byla považována za vřlúčně srbskou. Zajímavé ovšem je, že samotné vlastní Srbsko přijalo oficiálně tuto jazykovou reformu až v roce 1868. Srbský jazykovědec a lexikograf Đuro Daničić charakterizoval ve svém díle toto období jako „válku za srbský jazyk a pravopis“.

Z uvedeného vyplývá, že v polovině 19. století existovaly v srbochorvatském prostoru dva jazykové standardy. Důležitou roli však sehrála i otázka územní. V rámci habsburské monarchie, kam spadala většina dnešního chorvatského a část srbského území, byla ve Vídeňské jazykové dohodě (1850) ustanovena společná základna současného srbského a chorvatského standardu (tento termín se ale neshoduje s pojmem spisovné srbštiny, respektive chorvatštiny, který vyjadřuje jazyk chorvatské, respektive srbské literatury).

Jak jsem se již zmřnila výše, chorvatská inteligence nebyla v řešení jazykových otázek jednotná. Vuk Stefanović Karadžić se tak stal vzorem pro ty, kteří byli s tehdejší chorvatskou školní jazykovou normou nespokojeni. Vytvořili proto uskupení, jež vešlo ve známost pod názvem škola chorvatských vukovců (prvopočátek v roce 1864). Jejimi dvěma nejvýznamnějšími představiteli byli Armin Pavić (1844-1914), první profesor chorvatského jazyka na záhřebské univerzitě, člen Akademie, v letech 1898-1904 v čele osvětového resortu chorvatské autonomní vlády, a Tomislav Maretić (1854-1938). Pod vedením této skupiny byla dokončena standardizace spisovné chorvatštiny. Do chorvatské filologie byla zavedena metodologie a poznatky pozitivistické lingvistiky 2. poloviny 19. století, čímž byly položeny základy nového období v chorvatské gramatice a lexikografii. Jako jejich první kodifikační příručka vyšel nový pravopis (I. Broz, 1892), který zavedl fonologický pravopis, ne však do dogmatických krajností. V tom smyslu byly purističtější nová gramatika (T. Maretić, 1899), slovník (I. Broz a F. Iveković, 1901) a Jazykový rádce (Maretić, 1923). Srbský jazykový standard byl ovšem i nadále samostatným subjektem a právě v této době začal upouštět od Karadžićova srbského novoštokavského kánonu a otevírat se jazykovým zvyklostem a výrazovým hodnotám, které vznikaly v novém hlavním městě Bělehradě. Z tohoto důvodu zůstaly chorvatský a srbský standardní jazyk znatelně odlišné. Avšak idea standardní jazykové normy, jak ji zformovali vukovci, zůstala dominantní do 60. let 20. století. K této převaze přispěla nemalou měrou skutečnost, že se vukovcům v rámci formování centrální administrativy dostávalo politické podpory jak v Rakousku-Uhersku, kde jako členové maďarónské strany představovali podstatný prvek, tak později v Jugoslávii. V praxi nicméně narážela škola vukovců na odpor chorvatských literátů a intelektuálů, kteří se odmítali vzdát chorvatského

dialektálního dědictví. Snahy o udržení těchto kulturně historických vazeb se ukázaly jako úspěšné, neboť během krátké doby došlo k citelnému rozkolu mezi výslovně kodifikovanou normou a živým spisovným územ.

Shrneme-li ideová východiska školy chorvatských vukovců, řídilo se toto uskupení výlučně vzorem Karadžićovým a prací jeho nejbližších žáků a spolupracovníků. V rámci spisovného jazyka byl upřednostňován jeden dialektální základ. Za standardní jazyk Chorvatů byla považována čistá národní štokavština; čím čistší, tím národnější a hodnotnější. Vazby na tradici a výrazové hodnoty chorvatského písemného i literárního dědictví byly bez ohledu na kulturně historickou osu zpřetrhány. Neštokavské jazykové prvky byly negovány a vylučovány. Radoslav Katičić tvrdí, že tímto způsobem došlo u Chorvatů k pokřivení vědomí o spisovném jazyce a že tak bylo většinou ztíženo vytvoření harmonického vztahu k vlastnímu standardnímu jazyku. Autor v dané souvislosti hovoří o nevyvinutém vědomí o vlastním jazyce a o odcizenosti. Kolem standardního jazyka jako zásadního instrumentu národní kultury tedy existovala u Chorvatů latentní nejistota, což Katičić ilustruje následujícími otázkami: Je tento jazyk opravdu chorvatský nebo by se měl zaměnit jiným, který by jím nepochybně byl? Má tento jazyk vůbec být chorvatský nebo by se měl zaměnit jiným, na němž by to nebylo znát, protože by byl určen konstantami z širšího, nechorvatského kulturního a duchovního prostoru? (Katičić 2004: 6) Na první pohled se sice mohou zdát zarážející, ale dokládají výše zmíněnou nejistotu.

Jako dědictví historického vývoje, který jsem se pokusila stručně načrtnout výše, v mezinárodní slavistice donedávna převládal názor, že novoštokavský standardní jazyk, jehož dnes užívají Chorvaté, je právě ten srbský, který osnoval Vuk Stefanović Karadžić. Výrazem tohoto smýšlení se podle Radoslava Katičiće stal ustálený dvoučlenný název „srbochorvatský (chorvatskosrbský) jazyk“ bez ohledu na střet uvedených standardů a jejich vývoj. Ve zmíněném duchu bylo a někde stále je koncipováno vysokoškolské studium tohoto oboru.

2.2 o jazykovém standardu teoreticky

2.2.1 chorvatský standardní jazyk (interpretace chorvatských pramenů)

Ve své práci vycházím z následující definice chorvatského jazyka: „*Hrvatski je jezik zajednički naziv za sve one južnoslavenske govore ili idiome i za sve na njima zasnovane pisane (književne) jezike kojima su se u prošlosti služili ili se danas služe*

*Hrvati.*¹ (Samardžija 1999: 6) Tato formulace zahrnuje tři složky:

- chorvatské organické idiomy (idiom = nejobecnější a nejneurčitější název pro každou možnou formu jazyka, která se může vyskytnout)
- chorvatský standardní jazyk
- chorvatské substandardní idiomy

Autorem nejnámější definice standardního jazyka v kroatistice je Dalibor Brozović (konec 60. let 20. století; nesmírný přínos na poli lingvistické standardologie): „*Standardni je jezik autonoman vid jezika, svjesno normiran i polifunkcionalan, stabilan u prostoru i elastično stabilan u vremenu.*“² (Samardžija 1999: 6) O standardu napsal rovněž toto: „*Bitno je za definiciju standardnog jezika da je on autonoman vid jezika, uvijek normiran i funkcionalno polivalentan, koji nastaje pošto se jedna etnička ili nacionalna formacija, uključivši se u internacionalnu civilizaciju, počne u njoj služiti svojim idiomom, koji je dotad funkcionirao samo za potrebe etničke civilizacije.*“³ (Katičić 2004: 8) Z prvně uvedené definice lze vyvodit čtyři důležité lingvistické a sociolingvistické charakteristiky standardního jazyka:

- a) *Autonomie*: Ta vystihuje nezávislost standardního jazyka na jakémkoli organickém idiomu či skupině idiomů dotyčného jazyka – chorvatský standardní jazyk není shodný ani s jedním ze šestnácti dialektů chorvatského jazyka (po šesti čakavských a kajkavských a čtyři štokavské), je pouze stylizován podle štokavského dialektálního modelu. Je tedy určen sám sebou, a ne jakýmikoli jinými mluvními zvyklostmi. Standardnost chorvatského jazyka sama obsahuje jakási pravidla, podle nichž i jako standardnost existuje. Právě z autonomie standardního jazyka vyplývá, že *nikdo není mluvčím nějakého standardního jazyka podle svého místního a(nebo) sociálního původu*, ale že je znalost standardního jazyka výsledkem vědomé snahy – *učení všech jeho mluvčích*. Standardizovanost jazyka tedy neznamená naprostou uniformitu výrazu jeho uživatelů, nýbrž možnost jasného rozpoznání funkčních a jiných rovin v jazykovém výrazu. Proto je v péči o standardní jazyk zásadní úloha

¹ „Chorvatský jazyk představuje společný název pro všechny jihoslovanské mluvy či idiomy a pro všechny na nich se zakládající psané (spisovné) jazyky, jichž v minulosti užívali nebo dnes užívají Chorvaté.“

² „Standardní jazyk je autonomním aspektem jazyka, vědomě normovaným a polyfunkčním, stabilním v prostoru a pružně stabilním v čase“.

³ „Pro definici standardního jazyka je zásadní, že je autonomním, vždy normovaným a funkčně polyvalentním aspektem jazyka, který vzniká poté, co jedna etnická či národní formace po zapojení do mezinárodní civilizace začne v dané civilizaci užívat svého idiomu, který doposud fungoval jen pro potřeby etnické civilizace.“

celého školského systému, a to za podpory státních institucí. Stát by měl zajistit, aby se o standardní jazyk a jeho rozvoj (mj. přejímání nových termínů) soustavně a dlouhodobě staraly kompetentní vědecké a odborné instituce. Na základě vědecké expertizy a odborně zdůvodněných názorů kompetentních institucí by měla být rozhodnutí o jazyce závazná. Standardní formy jazyka by měli užívat političtí představitelé, veřejní činitelé, média a všechny stupně školství; jejím pravidlům by měly vyhovovat všechny úřední dokumenty a odborné terminologie. Proto je nutné jazyk důsledně depolitizovat a deideologizovat. Chorvatský standardní jazyk je však specifický tím, že se mu v minulosti státní podpory nedostávalo v plné míře. V Ústavě byl jako úřední jazyk zakotven až při vzniku zcela samostatné Republiky Chorvatsko (1991).

- b) *Vědomá normativnost*: Definujeme-li jazykovou normu jako *systém mluvčimi přijatých předpisů, jimiž je určeno, co je v nějaké části idiomu nebo v idiomu správné a co není, rozlišujeme v jazyce dva druhy normování: spontánní normování*, jako základní charakteristiku organických idiomů, a *vědomé normování*, jako základní charakteristiku standardního jazyka. Zatímco v organických idiomech k poznání „pravidel“ dospějeme prostřednictvím němeého souhlasu jejich mluvčích, tj. jazykovým územ, ve standardním jazyce je s několika výjimkami úloha úzu zcela zanedbatelná. Normování je ve standardním jazyce prováděno vědomě a soustavně pomocí odpovídajících normativních (preskripčních) příruček, a to ve všech částech mluveného a psaného standardu. Proto lze konstatovat, že je každý standardní jazyk souhrnem norem, z nichž každá normuje jeden jeho úsek. Ačkoli dnes ve standardologii neexistuje obecně přijatá klasifikace jazykových norem, přesto se zdá, že následující „sporné“ nejsou: grafická, pravopisná (ortografická), fonologická (včetně prozodie), ortoepická, gramatická či morfologicko-syntaktická (morfologická a syntaktická), lexikálně-sémantická (s tvorbou slov), stylistická, pragmaticko-lingvistická a rétorická.
- c) *Polyfunkčnost nebo funkční polyvalentnost*: Na rozdíl od ostatních idiomů musí být jazyk jako „systém funkcí“ na všech úrovních uzpůsoben natolik, že jej můžeme bez problému používat ve funkčně velmi rozdílných komunikačních situacích (za různým účelem a v odlišných registrech), a to tak, že jím mohou být zprostředkovány všechny obsahy lidských zkušeností. (Proto je na poznatku o multifunkčnosti standardního jazyka vytvořena funkční stylistika jako teorie a praxe funkčních stylů.) Standardním jazykem se musí

přiměřeně hovořit o všem, o čem se hovoří v civilizačním okruhu, do něž patří a do něž zapojuje ty, kteří jej užívají. Standardní jazyk se proto musí neustále rozvíjet a být připraven na nový rozvoj.

- d) *Pružná stabilita*: Jedná se o termín pražských strukturalistů, jímž je vystižena dynamická povaha standardního jazyka, který je ve své podstatě stálý (stabilní). Ona stálost je však pružná (elastická), aby standardní jazyk mohl uspokojovat všechny nové komunikační potřeby svých mluvčích.

Nyní bych ráda vůči sobě vymezila dva důležité pojmy: (1) pravidla standardizace a (2) pravidla standardnosti. Standardizaci lze definovat jako proces s vlastními konstantami, dynamikou a logikou, který nepodléhá vůli jedince. Na jeho základě je pak možné načrtnout jazykový standard a opodstatnit tímto způsobem celý program. Pravidla standardnosti naopak vyplynou z úspěšně provedené jazykové standardizace a umožní tak správnou orientaci v jazykovém dědictví. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že tyto dva druhy pravidel se nikdy neshodují.

Často se také objevuje názor, že je standard normou, tedy předpisem. Jazykový standard se poté jeví jako něco, co někdo předepsal. Ve skutečnosti ovšem v této oblasti fungují následující pravidla, odvozená z historie stávající funkční standardnosti:

1. Standardní norma určuje to, co je v jazyce stylově neutrální, tedy nezabarvené. Neurčuje, co v jazyce smí, či nesmí existovat, neboť v něm smí existovat právě to, co v něm existuje. Standardní norma jinými slovy určuje to, co se v užití standardního jazyka objevuje jako neutrální a stylově nezabarvené. Na tomto obecném pravidle se zakládá každá jazyková standardnost.
2. Chorvatský standardní jazyk je stylizován podle novoštokavského dialektu jekavské výslovnosti. Tato volba není ani svévolná, ani náhodná, nýbrž vychází z prostorového uspořádání dialektů, které se ustálilo po velkých migracích od 15. do 17. století. Kdyby jich nebylo, základna chorvatského standardního jazyka by byla pravděpodobně čakavská. Kdekoli se pak v rámci novoštokavského dialektu západní rysy odlišují od východních, jsou pro chorvatský standardní jazyk i přes některá normativní ustanovení směrodatné ty západní. To platí pro morfologii, slovtvorbu a obzvláště prozodii. Proto v chorvatštině *četvero*, *petero*, a ne *četvoro*, *petoro*; *òd mene*, a ne *od mène*. Novoštokavská stylizace chorvatského standardního jazyka je určena pouze principiálně a nevztahuje se k žádné konkrétní novoštokavské organické soustavě. Neexistuje osada či místo, jehož mluva by byla pro chorvatský

jazykový standard směrodatná a autoritativní. V tomto ohledu rozhoduje výlučně jazykový výraz chorvatské literatury. Každý bez výjimky se proto tento standardní jazyk musí učit.

3. Dialektální stylizace chorvatského jazyka pro něj není směrodatná ve všem. Z tradice chorvatského spisovného jazyka do něj vstoupily i některé hláskové podoby, které organicky patří k jiným dialektům nebo alespoň nejsou charakteristické pro novoštokavštinu jekavské výslovnosti. Proto se u podstatných jmen mužského rodu v nominativu sg. zachovává koncové *-l* (*stol, dol, vol, sol, sokol*, ale *misao*), standardní a tím i neutrální je *nisam*, zatímco *nijesam* je stylově zabarvené. Ještě silněji jsou stylově zabarvené tvary jako *dobrijem, zvjezdanijem*.
4. Mezi různými novoštokavskými možnostmi dává chorvatský jazykový standard přednost těm hláskovým podobám, které zůstávají zřetelné z hlediska slovo tvorby i morfologie: *došao*, a ne *došô* nebo *došâ*, *orasi*, genitiv *orahâ*, nikoliv *orasâ*. Ani zřetelnější tvary jako *pogrješka, grješnik, strjelica* nejsou vyloučeny, ačkoli neodpovídají novoštokavským hláskovým zákonitostem.
5. Podle charakteristického stavu v novoštokavských mluvách a chorvatském standardním jazyce se vyrovnaly koncovky v dativu, lokálu a instrumentálu plurálu. Avšak i starší rozdílné koncovky těchto pádů vstupují do širšího standardního rámce jako stylová rezerva a důležité spojení s nepostradatelnými texty chorvatské literatury, a neměly by proto být zcela zanedbávány. Je třeba vysvětlit, že pokud někdo napíše *svim našim prijateljem*, jedná se o osobitou evokaci dávné atmosféry, která není chybná.
6. Jazykové rysy organické novoštokavštiny mají v chorvatském standardu hodnotu dbalého a obtížného, dokonce téměř klasického výrazu. Proto se při správném užití jasně rozlišují určité a neurčité tvary přídavných jmen a odchylky pak náležejí hovorovému stylu. Dále je důsledně dodržováno užití trpných konstrukcí s nominativem subjektu, a ne akuzativem objektu (*gradi se kuća*, nikoliv *gradi se kuću*); v akuzativu singuláru zájmené deklinace v mužském rodě je rozlišována životnost a střední rod: *čovjek kojega sam vidio*, ale *stol koji sam vidio*, ne **stol kojeg(a) sam vidio*, a stejně *selo koje sam vidio*, a ne **selo kojeg(a) sam vidio*.
7. Ve svém slovníku je chorvatský standardní jazyk novoštokavskou stylizací určen nejméně. Lze konstatovat pouze tolik, že slova objevující se v novoštokavštině jsou obvykle standardní normou označena jako neutrální.

Dialektálních prvků je o poznání méně, přesto jsou však hranice standardní neutrálnosti poměrně pohyblivé. Součástí standardního slovníku představuje rovněž kulturní a civilizační terminologie, která je zčásti dědictvím chorvatského spisovného jazyka a zčásti se jedná o neologizmy. Pro názvy oborů a úřadů byla postupně zavedena terminologie (právní, správní, vojenská), která se vždy vázala k danému státnímu zřízení a jemu příslušejícím formám veřejného života, čímž nabyla symbolické hodnoty. Je třeba rozlišovat tři druhy terminologií: (a) úřední (právní, správní, vojenská); (b) odborná a vědecká; (c) slovník vztahující se k abstraktním pojmům a vztahům. První uvedená ze své povahy podléhá přísnému předpisu, zavádí se a ruší. Třetí je rozmanitá a mnohvrstevnatá, otevírá svobodný prostor plný alternativ, z nichž je pak možné ve vědě a školství vybrat terminologie pro jednotlivé obory. Tímto způsobem vzniká terminologie odborná a vědecká, která je sice určena pevněji a závazněji než intelektuální slovník, ale přesto není předepsána tak striktně jako úřední terminologie. Zvláštní místo zaujímají ve všech kategoriích tzv. evropeismy. Některé jsou pevně zakořeněny ve standardním slovníku, jiné přicházejí jako novinka z ostatních jazyků. Jejich užívání přináší jak výhody v rychlé a jasné identifikaci pojmů, tak nevýhody v jisté povrchnosti takového automatického přejímání (a to nejčastěji nejdříve v mluveném projevu) namísto vlastní tvorby, která má ale v chorvatském prostředí dlouhou a bohatou tradici. Při standardizaci chorvatského jazyka byl dominantní zamítavý postoj vůči výpůjčkám z italštiny a němčiny, avšak ne vůči výrazům z turečtiny, které byly chápány do jisté míry dokonce jako „lidové“. Pravým důvodem tohoto počínání byla skutečnost, že všichni chorvatští intelektuálové té doby uměli německy a italsky, ne však turecky. Proto nebyl pro slovo *barva* přijat výraz *farba*, nýbrž výraz *boja*, který ovšem pochází z turečtiny.

8. Mezi normami standardního jazyka zaujímá význačné místo norma pravopisná, která je zároveň i normou jazykovou, čímž se liší od ostatních standardních norem. Je rovněž konvenčnější a jazykové danosti na ni mají menší vliv. Existují pravopisy poměrně nezávislé na jazykovém uspořádání, jiné mu naopak zcela podléhají, jako je tomu např. u pravopisu chorvatského. Odtud však pramení jeho nejistota, jak jej nejlépe sladit s jazykovým uspořádáním. Zda s jeho fonologickou rovinou či s rovinou, která vedle hlásek zohledňuje i tvorbu slov a jejich tvarů (rovinou morfonologickou). Pro

slovanské jazyky obecně je vhodný pouze morfonologický pravopis, chorvatsky často označovaný jako *korijenski*. Novoštokavské nářečí se ale od ostatních slovanských jazyků liší právě tím, že je jeho hláskové uspořádání natolik zřetelné, že lze i z hláskového zápisu bez větších obtíží vyčíst, jak tvar vznikl. Proto chorvatský standardní jazyk nepotřebuje morfonologický pravopis, důsledně fonologický mu ovšem rovněž zcela nevyhovuje. Sama pravidla standardnosti chorvatského jazyka tedy vytyčují úkol určit rozsah aplikace fonologického a rozsah aplikace morfonologického principu v pravopise. Není totiž snadné najít pravou míru a zachovat si důslednost.

Nyní bych se chtěla věnovat teorii standardního jazyka, jak ji vidí chorvatský jazykovědec Josip Silić. Na základě Saussureovy dichotomie *jazyk* (Langue) : *mluva* (Parole) rozlišuje jazyk jako systém a jazyk jako standard. Jazyk jako systém je veličinou potenciální. Jde o kolektivní výtvar, jenž se řídí vnitřními, výlučně jazykovými zákonitostmi. Zásadní je rovněž skutečnost, že změna jednoho takového imanentního pravidla má za následek změnu systému jako celku. Jazyk ze systémového hlediska vzniká pouze z homogenního organického idiomu. Z uvedené charakteristiky následně vyplývá, že je jazyk jako systém neutrální vůči všem vnějším faktorům. Neovlivňují jej dějiny, kultura, národnost, vyznání, civilizace, morálka, literatura či politika. Nepřihlíží ani k historii standardu, irelevantní jsou zde i označení jako historismus, archaismus, dialektismus, regionalismus, vulgarismus nebo synonymum. Naproti tomu jazyk jako standard představuje veličinu aktuální. Jedná se o individuálně-kolektivní výtvar, jinými slovy též normovanou mluvu či jazyk polyfunkční veřejné komunikace. Dochází tedy k funkčnímu rozvrstvení, komunikační hierarchizaci, a proto je též výraz v jednotlivých funkčních stylech označován stylisticky odlišně. Pojem standardu zahrnuje organizaci *jazyka* (Langue), která je řízena vnitřně-vnějšími zákonitostmi. Jeho podklad v opozici vůči systému může být heterogenní, může tedy obsahovat i více organických idiomů. Soustředíme-li se na vzájemný vztah jazyka jako systému a jazyka jako standardu, ukazuje se, že jeden podmiňuje existenci druhého a naopak. Mohou však stát i v opozici, protože standard si na rozdíl od systému vybírá na základě doplňujících stylistických pravidel, čímž umožňuje jediný způsob změny pravidel systémových. Silić dále pracuje s Coseriovou trichotomií, kterou interpretuje a dále rozvíjí takto: *mluva* je „to, jak se mluví“, *norma* „to, jak se má mluvit“, *systém* „to, jak lze mluvit“, *úzus* „to, jak se obvykle mluví“, *kodifikace* „to, jak se musí mluvit“. Úzus, norma a kodifikace následně tvoří *standard*.

S touto problematikou souvisí i pojem normy, Silić ve své práci vymezuje normy dvě: *implicitní* a *explicitní*. Jejich vztah je analogicky dialektický jako u poměru systému a standardu, umožňuje tedy jejich vzájemný vývoj. Implicitní norma je lingvisticky ukotvená. Charakterizuje jazyk jako systém, a může v ní proto dojít pouze ke změně způsobu vyjádření jednotlivých systémových hodnot. Explicitní norma je naopak definována jako sociolingvistická. Charakterizuje jazyk jako standard, tzn. sleduje vnitřní proměny jazyka a harmonizuje je postupně s proměnami vnějšími. Jde o dynamický, evoluční jev, v němž hrají rozhodující úlohu faktory historické, kulturní, civilizační atd. Silić zde dochází k závěru, že je při tomto procesu nevhodná jak konzervativní, tak radikální orientace. Největší problém standardu tkví v lexiku, neboť nejvíce podléhá změnám a jeho charakter je značně mimojazykový. Z tohoto důvodu je pro lexikální fond nezbytné užití specifických způsobů integrace do standardního jazyka, obsahuje totiž nejvíce „národních“ a „nenárodních“ prvků. Při politických změnách ve společnosti může dokonce dojít k eskalaci zmíněného procesu, protože nová životní realita v tomto okamžiku vyžaduje nový způsob svého jazykového projevu. Na závěr bych ráda citovala samotného autora: *Normativní zásahy musejí být založeny na vědecké konstrukci standardního jazyka jako jevu podléhajícímu objektivní evoluci a skutečnosti, že standardní jazyk je polyfunkční* (Silić 1999: 286).

2.2.2 srbský standardní jazyk (interpretace srbských pramenů)

Ve své práci bych chtěla dosáhnout co největší objektivitu, a proto nesmějí chybět ani současné srbské prameny. Pokusím se zde interpretovat část práce Radoje Simiće a Jeleny Jovanović. Jazyk definují jako souhrn lingvistických hodnot. Jestliže společenský kolektiv tvoří národ jako nositel jistého počtu jedinečných rysů, potom je spisovný jazyk výrazem jeho stavu a jeho veřejného mínění: obsahu a kvality tohoto mínění. (Simić – Jovanović 2002: 82) Autoři dále operují s pojmem *funkční stylistiky*, jejímž předmětem je vazba vnitřních (inherentních) a vnějších (adherentních) charakteristik jazykového výrazu. Spisovný jazyk pojmají jako „systém parciálních systémů“, čímž implikují jednotlivé funkční styly. Variace jazyka považují za nepopíratelnou skutečnost, neboť funkčně-stylistické varianty vytvářejí jednu z několika rovin, podle nichž se jazyk jako diasystém disociuje na subsystémy apod. Funkční disociace je podle nich nejbližší rozvrstvení společnosti a oblasti profesionálního a obecného společenského vědomí. To znamená, že lze mezi těmito variantami vysledovat jistý paralelismus, jistou korelativitu. Vrátime-li se k tak říkajíc

globálnějšímu náhledu, duchovní síla, ekonomická a kulturní produktivita národa má dle jejich závěrů své důsledky a silné ukazatele v jazyce: v jeho funkčnosti, přizpůsobivosti, schopnosti čelit cizím elementům a vývojové expanzivitě. Srbština se shodou mnoha okolností momentálně podle autorů nachází ve stavu opačném. Jazyk se stal nefunkčním a neschopným absorbovat a zpracovávat masu sémantického materiálu všech druhů, kterou přináší vývoj světového hospodářství, vědy a kultury. Rozkolísanost národního vědomí a národní sebedůvěry silnými impulsy ovlivnila jazykové vědomí.

Radoje Simić a Jelena Jovanović věnovali jednu kapitolu svého díla z mého pohledu nesmírně zajímavému tématu. Podrobně zde totiž rozebírají zvláštnosti srbské situace a vývoje spisovného srbského jazyka, které shrnují do dvou konstatací:

1. K politickému sjednocení jugoslávských národů a zformování srbochorvatského kulturního a jazykového svazu, tj. „srbochorvatského“ jazyka, a jeho rozvoji došlo v mnohonárodním prostředí s mnoha nedorozuměními právě a nejprve okolo jazyka: obecnou strukturu pak v tom případě bylo možné popsat jako sumu národních systémů – jako specifický diasystém (Simić – Jovanović 2002: 76). Mnohonárodní životnost spisovného jazyka představovala jeho závislost na větším počtu center kulturní a politické koncentrace lidských, materiálních a duchovních potenciálů, která ovlivňovala normativní teorii i jazykovou praxi. Je důležité mít na zřeteli obecně platný fakt, že v podmínkách dominance společné normy nad parciálními subnormami se společný strukturní základ vyvíjí jako každý spisovný jazyk, určuje fyziognomii variant a podmínky jejich existence; v opačném případě však úloha společného jádra slábne a substance se ztrácí. V případě srbochorvatštiny normativní polycentrismus podporoval průlom jistých divergentních jevů do společného jazykového organismu. Zmíněné jevy pak favorizovaly jiné aspekty parcelizace a potlačovaly nebo mařily jeho funkční rozvrstvení. Následně se objevovaly též ve funkci jiné, např. interetnických a teritoriálně-politických distinktivních rysů, a vytvářely pocit hierarchizace národní a teritoriální jazykové variace a variant: jednotlivé tyto varianty se specifickými strukturními znaky poté nabývaly statusu autonomních národních spisovných formací.

2. Srbochorvatština byla ve srovnání s jinými evropskými národy jazykem malé a nedostatečně rozvinuté společnosti: byla jazykem kolektivu ekonomicky a kulturně závislého na odlišných zahraničních centrech, jazykem odkázaným na výpůjčky z jiných uznávanějších jazyků a na vývoj obranných mechanismů k udržení své specifické povahy. Uvedené mechanismy se však na srbské a chorvatské straně lišily.

To všechno zatěžovalo vývoj srbochorvatského jazyka, a obzvláště srbské jazykové entity v rámci společného jazykového korpusu. K dodatečnému zatížení společenského vývoje došlo v době socialismu vinou absolutní supremace politiky nad všemi společenskými jevy. Socialismus všechny zbylé společenské hodnoty zúžil na úroveň výňatku z politické ideje a produktu politiky. Jazyk byl rovněž podřízen politice, a to specifickým způsobem, způsobem, kterým byly potlačeny všechny jeho funkce vyjma funkce propagandistické. Obecná stagnace, a dokonce znaky strukturního rozkladu srbochorvatského spisovného jazyka před jeho rozpadem byly viditelné. Srbové, teritoriálně, hospodářsky a kulturně spojení více s nejbližšími centry svého okolí než s národní maticí, se ocitli na rozhraní výše zmíněných divergencí, rozdělení i sami rozdělily variant.

Vedle klasického knižního pramene bych zde ráda citovala rovněž srbský internetový projekt RASTKO, který probíhal v letech 1997-2003. Autoři sami jej na webových stránkách charakterizují jako elektronickou knihovnu srbské kultury – neziskový a nezávislý vydavatelský kulturní počín věnovaný srbskému umění, tradicím a vědě. Mezi rozhodnutími Výboru pro standardizaci srbského jazyka, jedné z dílčích součástí tohoto projektu, jsem v Ústavních nařízeních (2003) našla následující vyjádření: *Úřední jazyk je srbský (srbský jazykový standard s ekavskou a ijekavskou výslovností) s jeho písmem cyrilicí. Společenská péče o srbský jazykový standard (jazykové plánování a normování) je v souladu se zákonem svěřena kompetentním vědecko-kulturním a osvětovým institucím, respektive jejich organizacím, které působí na celém prostoru, kde se mluví srbským jazykem. Na této péči se způsobem přiměřeným potřebám, dobrým zvyklostem a odpovídajícím normám podílejí i představené státní orgány.*

2.2.3 konfrontace

Pokusíme-li se tedy porovnat současný stav problematiky jazykového standardu na srbské a chorvatské straně, jsou výsledky poměrně značně odlišné. Ze srbských pramenů lze podle mého názoru vyčíst jistou deziluzi. Jazyk je totiž v tomto prostředí silně spojen s národní identitou a právě jazykový koncept, koncept srbochorvatštiny, definitivně padl. Objevil se problém nového prostorového vymezení s jeho nedílnou politickou rovinou, a to nejen v konfrontaci s Chorvatskem, ale i s Černou Horou a Bosnou a Hercegovinou, kde se rovněž začaly formovat národní jazykové standardy. Ze srbského pohledu tak vlastně vinou výše popsané roztržičnosti došlo k transformaci národní identity, která byla se svými důsledky ve většině vnímána jako

nedobrovolná a negativní. S rozčarováním ovšem přijali toto nové uspořádání mnohé osobnosti tak říkajíc v obou táborech. V jejich dílech se pak setkáváme s tématy ztráty identity a neporozumění jazykovému rozdělení; každý, kdo se v tomto prostředí pohybuje, se již jistě setkal s vtipy na adresu vzniku takového množství nových jazyků. Troufám si však tvrdit, že celkově srbský postoj vyznívá poněkud ukřivděně, což dokládá i skutečnost, že se srbští jazykovědci jazykovému standardu nevěnují s takovou intenzitou jako odborníci v jiných částech bývalého srbochorvatského jazykového prostoru. Na chorvatské straně naopak situace z mého pohledu vyznívá poměrně optimisticky, období od rozpadu srbochorvatštiny je vnímáno jako nová, konečně plně samostatná kapitola v dějinách spisovného jazyka. Domnívám se, že právě z tohoto důvodu zde najdeme vedle nezbytných kodifikačních příruček větší počet teoretických prací zabývajících se výlučně vývojem a budoucími předpoklady chorvatského jazykového standardu. Jazyk se stal synonymem politického teritoria, což ovšem přineslo i své stinné stránky. Tato linie byla hlavně v 90. letech 20. století dost nekompromisní, i když ani sami jazykovědci nebyli vždy jednotní. Uveďme příkladem několik současně platných pravopisů, které často prosazovaly protichůdná řešení, místy bohužel s cílem záměrně se odlišit od zažitého úzu. Tato tendence byla patrná rovněž v reaktivaci archaické slovní zásoby (chorv. „oživljenice“ – *odora* namísto *uniforma*, *oporba* namísto *opozicija*) či tvorbě neologismů (typ *grizodušje* – *grižnja savjesti*).

2.3 typologický přehled rozdílů

Na úvod vzorová věta citovaná z práce Dalibora Brozoviće: chorv. *Bijela sol za kuhanje (jest) kemijski (je) spoj natrija i klora* x srb. *Bela so za kuv/(h)anje (je)/(jeste) hemijsko jedinjenje natrijuma i hlora* (Brozović 1999: 136) – Bílá kuchyňská sůl je sloučeninou sodíku a chlóru. Identické jsou pouze předložka *za* a spojka *i*.

2.3.1 pravopisné rozdíly

V celém přehledu dodržuji tento sled: srbský příklad – chorvatský příklad – český překlad.

Co se týče písma jako takového, spočívá základní opozice v užití cyrilice pro srbštinu, resp. latinky pro chorvatštinu. Toto rozdělení však neplatí striktně, neboť i srbština je někdy psána latinkou.

Odlišný princip psaní futura I (*Doneće novine i biće kod kuće – Donijet će novine i bit će kod kuće – Přinese noviny a bude doma*). Tento rozdíl je ovšem výlučně grafický, výslovnost je v obou případech stejná.

(Ne)psaní tečky za řadovou číslovkou a zkratkami (*I – I., dr - dr.*).

Ohlédneme-li se zpátky do historie, ani v novosadském pravopisu (*Pravopis srpskohrvatskoga ili hrvatskosrpskoga jezika s pravopisnim rječnikom 1960*) nebylo dosaženo jednoty. Poprvé byl v jedné knize (ve dvou oddělených vydáních) vydán srbský a chorvatský pravopis pod označením takzvané „východní“, respektive „západní“ varianty. Nová pravidla vycházela z tzv. Novosadské dohody (1954), kterou podepsalo 25 srbských, chorvatských a černošských jazykovědců (z toho 18 Srbů a 7 Chorvatů). Novosadská dohoda měla závazný charakter se všemi důsledky, které z toho plynuly. Upravovala především užívání jazyka na veřejnosti a umožnila určitým způsobem pronikání srbského lexika do chorvatského prostředí. Novosadský pravopis obsahoval srbské a chorvatské „verze“, Srbům i Chorvatům tedy v jistých jazykových otázkách ponechával právo volby (Chorvaté směli i nadále psát cizí jména tak, jak je píší národy, z jejichž jazyků tato jména pocházejí, a Srbové podle své výslovnosti). Podle R. Simiče a J. Jovanović ukázal tento pravopis, že společná substance srbochorvatské spisovné normy skutečně závisí na srbském a chorvatském úzu a že je výsledkem kompromisu, nikoliv skutečné jednoty.

Dalším dokumentem, který se výrazně zapsal do dějin po Novosadské dohodě, byla tzv. Deklarace o názvu a postavení chorvatského jazyka (Matica hrvatska 17. březen 1967, memorandum podepsalo 140 osob z 19 chorvatských vědeckých institucí včetně Miroslava Krleži). Jednalo se o vzpouru proti tzv. chorvatskosrbskému či srbochorvatskému sjednocenému jazyku a v jejím textu zazněly tyto požadavky: ukončení jazykové unie se Srby, Černošci a Muslimy (dnešními Bosňáky), rovnoprávnost čtyř jazyků a užívání spisovného chorvatského jazyka ve školách a sdělovacích prostředcích. SFRJ jako stát byla obviněna z podsouvání srbštiny jako oficiálního jazyka. Tento dokument předznamenal i další vývoj ve Svazové republice Chorvatsko, počátkem 70. let začal pod zdejšími liberálně orientovaným komunistickým vedením (Savka Dabčević-Kučar, Miko Tripalo) vznikat poměrně silný proud proti unitarismu, od poloviny roku 1971 nazývaný „maspok“ („masovan pokret“ – č. masové hnutí). 22. listopadu 1971 vypukla časově neomezená stávková akce 30 tisíc chorvatských středoškolských a vysokoškolských studentů. Ze strany vedení SKJ následovaly ostré reakce a protiopatření. Došlo k velkým personálním změnám (během jara 1972 bylo v Chorvatsku z komunistické strany vyloučeno téměř tisíc

členů). V roce 1974 byla ústavně uznána chorvatská jazyková exkluzivita. Pokusíme-li se tento výsledek zhodnotit, spisovný chorvatský jazyk byl ústavně uznán i přes potlačení místního nacionálního hnutí. Zmíněný požadavek tedy zjevně nebyl zcela iracionální a neoprávněný.

A nyní zpátky do současnosti. Pravidlo o transkripci cizích vlastních jmen v dnes platném srbském pravopise (*Pravopisni priručnik srpskoga književnog jezika* 1998) zní takto: „izvorne glasove stranih reči koje su se ustalile kod nas zamenjujemo odgovarajucim glasovima našeg jezika; zatim strane reči pišemo po istim načelima kao domaće“⁴ (Simić: 1998: 93), zatímco v chorvatském (*Pravopis hrvatskoga jezika* Vladimira Aniće a Jospia Siliće z roku 2001) takto: „transkripcija znači prenošenje sustava jednih fonema u sustav drugih fonema primjenom specijalnog sustava uvjetnih znakova; zadaća joj je da utvrdi način izgovaranja kojim se približno (cilj joj je: što točnije) ostvaruje izvorni način izgovaranja; imena iz drugih jezika pišu se izvorno“⁵ (Anić- Silić: 2001: 178 – 179).

2.3.2 hláskové (fonologické) rozdíly

Na úrovni hlásek lze najít dva základní rozdíly:

- 1) odlišné nářeční základy
 - 2) jazyk je jako otevřený systém v neustálé koexistenci se svým okolím – chorvatský a srbský standard byly tedy logicky ve styku s rozdílnými vlivy (Západ vs. Byzanc)
- Principiálně (ve většině) ekavský reflex jatu oproti jekavskému, jinými slovy tzv. **alternace jatu** (*stena – stijena – skála, osećati – osjećati – cítit, ceo – cio – celý, vreme – vremena, vrijeme – vremena – pokriveno r – čas, počasí*).
 - Nestejný počet hlásek (fonémů), tvarů a gramatických morfémů.
 - V srbstině je častá záměna veláry **h** sonanty **v** ili **j**: *uvo (G uveta) – uho – ucho, kuvar – kuhar – kuchař, duvati (-am, nedok.) – puhati – vát, verovatno – vjerojatno – pravděpodobně*. Existují i další záměny hlásek (*aristokratija – aristokracija – aristokracie, diplomatija – diplomacija – diplomacie, opšti – opći – obecný, sveštenik – svećenik – duchovní, tačno – točno – přesně*):
vokalizace = alternace **l** > **o** (*po – pol – půl, sto – stol – stůl*)

⁴ „původní hlásky cizích slov, které se u nás ustálily, nahrazujeme odpovídajícími hláskami našeho jazyka; cizí slova poté píšeme podle stejných pravidel jako slova domácí“

⁵ „transkripcie znamená přenos jedné soustavy fonémů do druhé soustavy fonémů za použití speciální soustavy podmíněných znaků; jejím úkolem je určení způsobu výslovnosti, jímž je přibližně (jejím cílem je: co nejpřesněji) realizován původní způsob výslovnosti; jména z jiných jazyků se píšou v původní podobě“

opozice fonémů **o** : **u** (*krompir – krumpir – brambory, lobanja – lubanja – lebka, milion – milijun – milion*)

diftongy **au**, **eu** (*avgust – august – srpen, Evropa – Europa – Evropa*)

foném **f** v srbské obvykle **v**, v chorvatštině **p**, **f** (*Stevan – Stjepan – Štěpán, Avganistan – Afganistan – Afghánistán*)

opozice fonémů **v** : **b** (*Vizant – Bizant – Byzanc, Vavilon – Babilon – Babylon*).

- K nápadným odlišnostem patří vynechávání hlásky **t** v zájmenech: srbsky *ko, neko, niko, svako, iko* ve srovnání s chorvatským *tko, netko, nitko, svatko, itko* atd. (*kdo, někdo, nikdo, každý, kdokoli*).
- Viditelné jsou hláskové rozdíly v přejímání slov řeckého původu, jejichž příčina tkví ve vlivu novořečtiny na srbsčinu a vlivu latiny na chorvatštinu: *hameleon – kameleon – chameleon, hemija – kemija – chemie, Hrist – Krist – Kristus, hrizantema – krizantema – chryzantéma, istorija – historija – historie, okean – ocean – oceán*.
- Analogicky francouzský, respektive latinský vliv na přejímání dalších cizích slov: *aktuelan – aktualan – aktuální, santimetar – centimetar – centimetr*.
- A odlišná percepce hebrejských slov: *amin – amen – amen*.
- Rozdíl existuje rovněž v přejímání slov nekončících na **st**, **št**, **zd**, **žd**: *elemenat – element – prvek, objekat – objekt – objekt*.

2.3.3 přízvukové rozdíly (akcentuace)

V rovině obecné základní odlišnosti je srbská výslovnost konzervativnější a má těsnější spojení mezi standardem a nářečním základem, zatímco pro chorvatštinu je charakteristická distancovanost přízvukového systému a nářečního základu.

- Pravidla přízvuku na reflexu jatu (Milošević 2003: 57):
Jedná se o konfrontaci ekavské a ijekvaské varianty srbské, pro srovnání uvádím i chorvatskou ijekvaskou akcentuaci.
1. Jestliže je v ekavské spisovné výslovnosti na reflexu jatu dlouhý klesavý přízvuk, v ijekvaské výslovnosti zde bude přízvuk krátký klesavý:
ekavski: brêg, lêp, svêt;
ijekvasky: brîjeg, lijep, svijet.
A.: brijêg, lijêp, svijêt – tento zápis je obvyklejší
Š.: brijeg, lijep, svijet – zde dlouhý klesavý přízvuk graficky znázorněn na celé hláskové skupině

2. Jestliže je v ekavské spisovné výslovnosti na reflexu jatou dlouhý stoupavý přízvuk, v ijekavské výslovnosti zde bude přízvuk krátký stoupavý, a to na jeho druhé části:

ekavsky: béla, poméšati, sténa;

ijekavsky: bijéla, pomijěšati, stijèna.

A.: bijéla, pomijěšati, stijéna – tento zápis je opět obvyklejší

Š.: bijela, pomiješati, stijena – zde počátek krátkého stoupavého přízvuku graficky znázorněn již nad hláskou *j*

3. Jestliže je v ekavské spisovné výslovnosti na reflexu jatou krátký klesavý nebo krátký stoupavý přízvuk, v ijekavské spisovné výslovnosti zůstává nezměněn.

ekavsky: pèsma, dèvojka;

ijekavsky: pjèsma, djèvojka.

A.: pjèsma, djèvōjka

Š.: pjèsma, djèvōjka

- Srbské přízvukové dublety (Milošević 2003: 51-52):

a) slovesa

stečémo – stèčémo – chorv. 5. třída 1. druhu sloves – plètémo – plètemo

stečéte – stèčéte – chorv. plètéte – plètete

čitámo – čitāmo – chorv. 1. třída 5. druhu sloves – čitāmo

čitáte – čitāte – chorv. čitāte

razumémo – razùmémo chorv. 7. třída 1. druhu sloves – razùmijemo

razuméte – razùméte – chorv. razùmijete

doletímo – dolètímo – chorv. 1. třída 3. druhu sloves – žèlímō

doletíte – dolètíte – chorv. žèlíte

dotrčímō – dotzčímō – chorv. 2. třída 3. druhu sloves – dzžímō

dotrčíte – dotzčíte – chorv. dzžíte

čeprkámō – čepzkámō – chorv. 1. třída 5. druhu sloves – komādāmō

čeprkáte – čepzkáte – chorv. komādāte

b) podstatná jména

ìgrāčka – igračka – chorv. typ mòlitva

čòvek – čòvek – chorv. čòvjek

njúška – njwška – chorv. njüşka

skàkaonica – skakaònica – skakaónica – chorv. skakaónica

neùgodnōst – neugódnōst – nèugodnōst – chorv. nèugodnōst

tòplomēr – tòplomēr – chorv. tòplomjēr

lòvac – lóvac – chorv. lòvac

zbiłja – zbilja – chorv. zbilja

c) příslovce

nèrado – nèrado – chorv. nèrado

nèobično – nèobično – chorv. nèobično

d) přídavná jména

sàvetodāvan – sàvetodāvan – chorv. sàvjetodāvan

• Zájmena (Stanojčić – Popović 2005: 97, 99):

G, A srb. mène/mène – chorv. mène

D, L srb. mèni – chorv. mèni

I srb. mnôm(e) – chorv. mnôm/mnóme

analogicky ti, ôn (I töbôm, njîm – chorv. i njîme), shoda pouze sèbe/sèbe

I srb. njôm – chorv. njôm/njóme

2.3.4 tvarové (morfonologické a morfologické) rozdíly

Na prvním místě stojí opět v souvislosti s historií odlišné dominantí vlivy jiných jazyků. V srbském prostředí novořečtina, staroslověnština, ruská redakce církevní slovanštiny, turečtina, ruština a francouzština, zatímco v chorvatském latina, italština (benátský vliv v Dalmácii), čeština a maďarština (rámeček habsburské monarchie, resp. Rakouska-Uherska).

- Pro srbsštinu je charakteristická nesklonnost jednoho ze členů v nominálních syntagmatech typu *čiča Toma*, což se přenáší i na cizí jména a příjmení: *malo onog mirisa kneza Hoenloe – nešto od mirisa kneza Hohenlohea – trochu vůně knížete Hohenloha*.
- Za serbismy se dnes v chorvatštině považují výpůjčky mužského rodu na **-a**: *artista – artist – artista, šovinista – šovinst – šovinista*.
- Pro srbsštinu není typické skloňování číslovek **dva, tri, četiri**: *kolima sa dva vojnika – s autom i dvama vojnicima – autem s dvěma vojáky*, ačkoli je jev tzv. **strnulého akuzativu (skamenjeni akuzativ)** v chorvatské normě také přípustný: *zbog ta dva tanjira – od ta dva tanjura – kvůli těm dvěma talířům*.
- Obzvláště markantní je počet rozdílů v morfonologické struktuře a v rodě podstatných jmen: *berzijanac – burzijanac – burzovní makléř, drška – držak – držák, front – fronta – fronta, gledalac – gledatelj – divák, jezgro – jezgra – jádro, jezički – jezični – jazykový, kiseonik – kisik – kyslík, koziji – kozji – kozí, lekar – liječnik – lékař, ljuljaška – ljuljačka – houpačka, mačor – mačak –*

kocour, milicioner – milicajac – milicionář, milioner – milijunaš – milionář, minut – minuta – minuta, naočare – naočale – brýle, perionica – praonica – prádelna, plata – plaća – plat, porudžbina – narudžba – objednávka, poseta – posjet – návštěva, prevodilac – prevoditelj – překladatel, prodavac – prodavač – prodavač, raskrsnica – raskrižje – křižovatka, sekund – sekunda – sekunda, senka – sjena – stín (chorv. sjenka – deminutiv), srećan – sretan – šťastný, sudija – sudac – soudce, Španija – Španjolska – Španělsko, Švajcarska – Švicarska – Švýcarsko, teritorija – teritorij – teritorium, ubica – ubojica – vrah, veče (sr.r.) – večer (ž.r.) – večer.

- Jako prefix funguje v srbštině **sa-** (*saglasno, saradnja*), zatímco v chorvatštině **su-** (*suglasno, suradnja*) – *souhlas, spolupráce*.
- Pro srbštinu je typickou finální slabikou deminutivních postatných jmen středního rodu slabika **-če**, mají-li tyto výrazy význam věci či předmětu: *koferče, parče, lonče* (chorv. *kovčežić, komadić, lončić – kufřík, kousek, hrneček*).
- Srbský adjektivní sufix **-ski** je ekvivalentem chorvatského **-ni** u mnohých přídavných jmen odvozených od jmen podstatných: *autobuska stanica – autobusni kolodvor – autobusové nádraží*.
- U většiny sloves cizího původu jsou pro srbštinu charakteristické přípony **-isati, -išem** (*kontrolisati, kontrolišem*) a **-ovati, -ujem** (*interesovati, interesuje*), zatímco v chorvatštině v této pozici najdeme příponu **-irati, -iram** (*kontrolirati, kontroliram; interesirati, interesira – kontrolovat, kontroluji; zajímat, zajímá*).
- Odlišná je rovněž opozice mezi předložkami **s, sa** a **k, ka** (chorv. *sa + s, š, z, ž; ka + k, g, h; sa mnom sa psom, sa tri*): *nismo smeli ni sa kim da razgovaramo – ni s kim nismo smjeli razgovarati – nesměli jsme s nikým mluvit, sa Jaruškom – s Jaruškom – s Jaruškou, sa Vlastom – s Vlastom – s Vlastou, ka njoj – k njoj – k ní*.

2.3.5 syntaktické rozdíly

Prvním bodem jsou opět odlišné historické okolnosti, jimiž byly syntaktické jevy podmíněny. V latinsko-katolickém rámci ovlivňovala latinská syntax chorvatskou, zatímco si srbština uchovala větší počet původně slovanských charakteristik.

- Mezi syntaktickými serbizmy vyniká tzv. **dakanje**, tj. záměna infinitivu spojkou **da** a prezentem: *Moraš da vidiš – Moraš vidjeti – Musíš vidět*. Stejně tak

záměna infinitivu u futura I: *Stalno bih imao osećaj da će kroz glavna vrata da izlete devojke ili nekakvi mladići s aktntašnama – Stalno imam dojam da će kroz glavna vrata nahrupiti djevojke ili nekakvi mladići s aktovkama – Pořád jsem měl dojem, že se ze dveří vyhrnou děvčata nebo nějací mladíci s aktovkami.*

- Odlišná je deklinace přivlastňovacích přídavných jmen na **-ov**, **ev** i **-in** a přivlastňovacích zájmen (v chorv. se oboje skloňuje jako přídavná jména v neurčitěm tvaru, tzn. se jmennými koncovkami): *iz Cumštajnovog kataloga – iz Zumsteinova kataloga – z Zumsteinova katalogu; slika njegovog strica – slika njegova strica – obraz jeho strýce.*
- Chorvatský standardní jazyk nepřijal pravidlo o užití tázacích zájmen **ko** a **šta** (kdo, co): *Ko je tamo bio i ko nije bio – Tko je tamo bio, a tko nije bio – Kdo tam byl, a kdo nebyl; Obratite pažnju šta ću vam sada reći – Obratite pozornost na ovo što ću vam sada reći – Dávejte pozor na to, co vám teď řeknu.*
- Syntaktické rozdíly se objevují rovněž v použití některých předložek a příslovčí (a to příslovčí v prvním a druhém stupni), jimž je společné, že označují určité vztahy prostorového a(nebo) časového pořadí, a spojek (nejčastěji při slovesech pohybu): *Zapravo je bežao kod njih – Zapravo je bježao k njima – Vlastně běžel k nim. Spojka **pošto** má v chorvatštině pouze časový (poté co), a ne také příčinný význam (protože), jako je tomu častěji v srbštině: *Molila me da pogledam u svoj rodoslov, pošto svakako tamo mora da se nalazi neki germanski predak – Molila me da pogledam svoje obiteljsko stablo jer ovdje zasigurno mora postojati nekakav germanski predak – Prosila mě, abych se podíval do svého rodokmenu, protože tam musí být nějaký germánský předek.**
- Do této kategorie rozdílů spadá i rozdílný rozsah významu příslovčí místa **gde/gdje**, **kamo**, **kuda** (kde, kam, kudy) a jejich korelativních tvarů **ovde/ovdje**, **ovamo**, **ovuda** (zde, sem, tudy). V srbštině lze na rozdíl od chorvatštiny, kde pro každý příslušný význam funguje odlišné příslovce, ve významu směru či cíle užít téhož příslovce jako ve významu určení místa: *Donesem večeru ovde – Donesem večeru ovamo – Přinesu večeři sem; Da će ih odvesti negde u sabirni logor – Da će biti odvezeni nekamo u koncentracijski logor – Že je odvezou nekam do koncentračního tábora.*
- V otázce postavení enklitik existuje v chorvatštině rozdíl mezi psaným a mluveným standardem. Chorvatský psaný standard postupuje dle rytmicko-

melodického principu (*Moje je novo radno mjesto konobara u sali bilo negdje iznad Dječina u planinama*), zatímco mluvený dle principu logického. Oba srbské standardy se na rozdíl od toho řídí výhradně logickými principy (*Moje novo mesto kao konobara bilo je negde iznad Dečina u planinama – Mé nové místo čišníka bylo někde nad Dječinem v horách*).

2.3.6 lexikální rozdíly

Tyto odlišnosti jsou nejpočetnější, neexistuje však ještě jejich celkový soupis. Rozsahy se pohybují od několika desítek tisíc do několika tisíc v závislosti na autorech, ovšem i podle minimalistických tezí většina dochází k závěru, že nejsou nijak náhodné či bez jakékoli vzájemné souvislosti (nejčastěji je nacházíme v nejběžnějších a nejčastějších slovech). Lexikální rozdíly mezi chorvatsky a srbsky mluvícím prostředím jsou rovněž poměrně významně podmíněny stykem s odlišnými jazyky a nestejným vztahem k domácímu a mezinárodnímu lexiku (*apoteka – ljekarna – lékárna; oficirska uniforma – časnička odora – důstojnická uniforma; decenija – desetljeće – desetiletí*).

Mým zdrojem byl v této části Brodnjakův *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika* (1993), autorovými slovy příručka pro „čtení s porozuměním“ srbským literárním dílům, která je určena mladým čtenářům. Podle Brodnjakových tvrzení existují výroky, jež jsou v chorvatštině neznámé a jejichž význam obvykle není snadné pochopit ze samotného kontextu. Autorovy závěry jsou následující: rozdíly mezi srbským a chorvatským lexikem činí 11,5% až 16%, a to včetně pravopisné odlišnosti v psaní futura a odlišnosti syntaktické v jevu zvaném *dakanje*, při čemž rozdíly v souvislosti s reflexem jatu zaujímají asi 5%. Na druhou stranu do tohoto procentuálního vyjádření nejsou započítána slova, která mají jak v srbské, tak v chorvatštině stejný tvar a stejný či podobný význam, ale v srbské fungují jinak než v chorvatštině nebo se objevují v rozličných stylech, což potom na rozdíl od Brodnjakova díla zůstává u dvojjazyčných slovníků obvykle nezaznamenáno. Na příklad Ivo Pranjković bere tuto knihu spíše jako slovník cizích slov a tlumočníka srbské raritní a exotické lexiky než jako kontrastivní slovník (Pranjković 1997: 121).

Podle Stjepka Težaka existují tři až čtyři typy lexikálních rozdílů:

K prvnímu typu lexikálních serbismů náležejí slova, která kromě zanedbatelných výjimek nepronikla do chorvatštiny a nejsou tedy součástí aktivního lexikálního fondu: *ćutati, -im nedok.* (šutjeti – mlčet), *kecelja* mađ (pregača – zástěra; školska kuta – školní plášť), *terna* (pečnica – trouba), *sprat* (kat – patro),

šporet, *-eta* něm (štednjak – sporák), *tufna* něm (točkica <npr. na tkanini> – puntík <např. na tkanině>), *vaspitati*, *-am nedok. i dok.* (odgojiti, odgajati – vychovat, vychovávat), *veštački*, *-a, -o* (umjetni, koji su stvorili ljudi <suprotno prirodan> – umělý, který vytvořili lidé <opak přírodní>; koji se odnosi na vještake, znalacki – který se vztahuje na znalce, znalecký; večtačko cveće – umjetno cvijeće – umělé květiny; veštačka vilica – umjetno zubalo – zubní protéza; veštačko jezero – umjetno jezero – umělé jezero).

K druhému typu patří slova, která se v menší či větší míře objevují v chorvatské jazykové praxi i přes to, že se jejich užívání nedoporučuje, neboť nejsou neutrální, stylově nezabarvená: *cigla* (opeka – cihla), *izviniti se, -im se dok.* (ispričati se, opravdati se, moliti za oprostjenje – omluvit se, ospravedlnit se, prosit za odpuštění), *kusur tur* (ostatak, izvrtak <novca> – zbytek, zůstatek <peněz>; sitan novac, sitniš – drobné), *nazad* (natrag – zpátky), *pomeriti, -im dok.* (pomaknuti s mjesta, pokrenuti, premjestiti – pohnout z místa, dát do pohybu, přemístit; přeneseně pokolebati, oduzeti sigurnost – zviklat, vzít jistotu; pomeriti pameću – poludjeti, šenuti – zbláznit se, zcvoknout; pomeriti kome pamet – učiniti da netko poludi, izluditi nekoga – dovést někoho k šílenství), *saobraćaj* (promet – doprava, provoz; vazdušni saobraćaj – zračni promet – letový provoz), *sijalica* (žarulja – žárovka), *utisak* (dojam – dojem), *vazduh* (zrak, uzduh – vzduch; govoriti u vazduh – govoriti u vjetar – mluvit do větru; v pravoslavné církvi tkanina s vyšívaným křížem, kterou se pokrývá kalich).

K třetímu typu se řadí slova, která mají v srbském a chorvatském jazykovém prostředí odlišné významy: *faliti, -im dok.* (ve výrazu: nikome neće ni dlaka faliti – nikome neće pasti ni dlaka s glave – nikomu neskříví ani vlásek na hlavě; chorv. ništa ti neće faliti, tj. ništa ti neće nedostajati – nebude ti nic chybět), *kijati* (srb. kihati, chorv. sniježiti – sněžit; kija, nakijalo je = napadao je snijeg – napadl sníh), *lice* (chorv. vedle gramatického významu pouze tvář, obličej, srb. i člověk, osoba), *sipati, -am nedok.* (chorv. jen sypké věci, např. písek, ne však také tekutinu, která se čepuje, lije, nalévá), *ugao* (chorv. ugao izvana – vnější roh, ale kut iznutra – vnitřní kout – *ugao kuće x kut usta – roh domu x koutek úst*).

Mnohé serbizmy jsou zároveň také chorvatskými dialektismy, neboť se rovněž vyskytují v některých chorvatských dialektech: *čuvaran – štedljiv – spořivý, duvati – puhati – vanout, hiljada – tisuća – tisíc, kofa tur – kanta – konev, talas – val – vlna, veš – rublje, rubenina – prádlo (mašina za veš, vešmašina – stroj za pranje rublja – pračka).*

3.0 Výzkum na korpusovém materiálu

3.1 fonologie

3.1.1 reflex jatu

3.1.1.1 dlouhý jat

Pre vs. prije

chorv.: Izgleda potpuno isto kao i **prije**.

srb.: I posle svega ostao isti kao **pre**.

Vreme – vremena vs. vrijeme – vremena (tzv. **pokriveno r** – změna počtu slabik
zapříčiní zkrácení původního dlouhého jatu, který následuje po hlásce *r*)

chorv.: Ali poći ćete sa mnom bar na neko **vrijeme**?

Ja nisam gospodar **vremena** - reče - niti mu je gospodar ijedno ...

srb.: Ali doći ćeš, bar za neko **vreme**?

Ja nisam gospodar **vremena**, reče on, niti je to išta ...

3.1.1.2 krátký jat

Gde vs. gdje

chorv.: Svi su mislili na mjesto **gdje** bi mogli odspavati.

srb.: Ne može da se nađe pristojno mesto **gde** bi se nešto moglo popiti.

3.1.1.3 alternanty kořene před koncovkami, které začínají na *o* nebo *j*, v přičestí minulém, neurčitém tvaru přídavných jmen rodu mužského a nominativu některých podstatných jmen (vokalizace – l>o)

chorv.: A jesi li što **vidio**? (inf. **vidjeti**)

... u što se mogao uvjeriti i sâm Aureliano, bdijući **čitav** dan s tastom uz kutiju da tko ne bi ... (gram. možný neurčitý tvar **cio** x určitý tvar **cijeli**)

To je **dio** balade koja se zove „Pad Gil-galadov“ i koja ... (pl. **dijelovi**)

srb.: Reci mi, Gildore, jesi li ikad **video** Bilba otkako nas je napustio? (inf. **videti**)

... da proceni i sam Aurelijano, koji je gotovo **ceo** dan sa svojim tastom pazio da niko ne ... (určitý tvar **celi**)

To je **deo** junačke pesme zvane „Pad Gilgaladov“, koja ... (pl. **delovi**)

3.1.2 různá hlásková podoba slov

3.1.2.1 chorvatský foném **h** oproti srbským fonémům **v/j**

Kuvati vs. kuhati

chorv.: ... je Aureliana zamoliti da joj pokaže kako se **kuha kava**.

srb.: ... je potražiti Aurelijana da joj pokaže kako da **kuva kafu**.

Verovatno vs. vjerojatno

chorv.: Možda on motri na sve putove, i one **vjerojatne** i one **nevjerojatne**?

srb.: On možda motri sve puteve, **verovatne** i **neverovatne**.

3.1.2.2 v chorvatštině na rozdíl od srbštiny nedochází vždy k vokalizaci, nachází-li se hláska *l* na konci slabiky či slova za hláskou *o* (přesně: následuje-li hláska *l* za dlouhým vokálem)

chorv.: Pukovnik Gerineldo Márquez ustane i položi oružje na **stol**.

Bilo je teško kao **vol**, iako ne krupnije od kakva dječaka, a iz rana mu je liptala ljepljiva zelena krv.

... maniokom, jamom i pečenim bananama uz gajbu i **pol** šampanjca, Aureliano Segundo je bio siguran u pobjedu. ...

srb.: Pukovnik Herineldo Markes ustade i odloži oružje na **sto**.

Bio je težak kao **vo**, mada nije bio veći od kakvog dečaka, a iz rana mu je tekla zelena i lepljiva krv.

Dva i **po** sata je mladić hodao pustinjom, pažljivo nastojeći da čuje šta mu govori njegovo srce.

3.1.2.3 srbský foném **o** oproti chorvatskému fonému **u** (výrazy domácího původu)

chorv.: Stari Čiča Gamgee dobio je dvije vreće **krumpira**, novu lopatu, vuneni prsluk i bočicu masti za škripave zglobove.

... pokazao mjesto na vratu gdje se nalazio spoj **lubanje** i kičme.

srb.: Stari Matori Gemdži dobio je dva džaka **krompira**, novi ašov, vuneni prsluk, i jednu bocu ulja za škriputave zglobove.

... pokazao mesto na vratu gde se nalazio spoj **lobanje** i kičme.

3.1.2.4 *tj>št/ć

chorv.: ... klevetanja države, jer bi nam to samo donijelo **opće** simpatije.

Ako je Gandalf **uopće** došao ovamo, mora da su ga natjerali da ...

Svećenik bi pjevajući izgovorio rečenicu, a ljudi su je ...

srb.: ... klevetanja države, jer bi nam to samo donelo **opšte** simpatije.

Ako je Gandalf **uopšte** dolazio ovamo, morao je biti prinuđen da odjaše, ...

Sveštenik bi pevajući izgovorio rečenicu, a ljudi su je ...

3.1.2.5 tač : toč

chorv.: I to je bilo **tačno** - sveopća euforija trajala je samo prvih sedam ...

... konac u iglu i prošiti rupicu za dugme, **točno** je znala kada će mlijeko uzavreti.

... da bi nešto naučio, već da bi provjerio **točnost** svojih spoznaja, i da ga nijedna ne zanima ...

... visoko nad niskim brežuljcima, zrakom su kružile crne **točke**.

... svjetlu: veliki su se krugovi širili oko jedne **točke** daleko na jezeru.

... baš sam tad spazio oči: tako neke dvije **točkice**, pomalo svijetle, na grbi na prednjem dijelu trupca. ...

srb.: I to je bilo **tačno** - sveopšta euforija trajala je samo prvih sedam ...

... iglu i da isplete rupice za dugmad, i **tačno** je osećala kad mleko treba da provri.

... knjige da bi se obavestio, već da potvrdi **tačnost** svojih znanja, i da ga ništa nije interesovalo ...

... visoko, nad nižim bregovima podnožja, crne **tačke** kružile su vazduhom.

... svetlosti koja se gubila: veliki kolutovi širili su se upolje od jedne **tačke** daleko u jezeru.

Baš onda sam video te oči: dve kao blede **tačke**, sjajnjikave, na jednoj grbi na bližem meni kraju od klade.

3.1.2.6 diftongy **au, eu**

chorv.: ... rutvica tvoje rajske rupice, mučni siječnji na dalekom **otoku Antigui** gdje si došla na svijet u pustu ...

... i parne stihove šifrirao osobnim znakovnikom **cara Augusta**, a neparne spartanskim vojnim kodom.

... naprosto ne bi smjele znati; primjerice, da je **Sveti Augustin** ispod halje nosio vuneni prsluk koji nije ...

... mogla jesti; k tome se ustrajno odijevala po **europskoj modi** i poštom primala časopise i krojeve, iako ...

... pa će sama spakirati kovčege za povratak u **Europu**.

srb.: ... lece neke boljke, mučnih januara na dalekom **ostrvu Antigva** gde si došla na svet u rasvit silne ...

... i šifrirao je parne stihove tajnom šifrom **imperatora Avgusta**, a neparne spartanskim vojnim šiframa.

... nisu morale znati, kao to da je **sv. Avgustin** ispod odela nosio vuneni prsluk ' koji nije ...

... mogla da jede, i nadalje se oblačila po **evropskoj modi** i primala časopise poštom, iako nije imala ...

... sama ne spremi kofer da se vrati u **Evropu**.

3.1.2.7 **-tij- : -cij-**

chorv.: ... do vrhunaca o kojima nije ni sanjala nekadašnja **aristokracija** koju je pomeo nezadrživi nalet liberalne oluje, ...

Diktatura proletarijata, ili **demokracija**?

... završiti teologiju da bi mogao prijeći na **diplomaciju**, jer je shvaćala koliko je visoko i vrletno zavojito stubište do ...

srb.: ... vlast kakvu nije ni zamišljala da prigrabi nekadašnja **aristokratija** zbrisana s

lica zemlje nezadrživim naletom liberalnog pokreta, ...

Diktatura proletarijata, ili **demokratija**?

... više teologije, da bi zatim počeo da studira **diplomatiju**, jer je shvatila kako je spiralno stepenište koje ...

3.1.2.8 tok : tijek

chorv.: ... pljačkaškog ludovanja što se ponavljalo srijedom u zoru **tokom** bučnog djetinjstva našeg nazovigeneralića kojemu je glas bivao ...

Zacijelo je iz tog kraja prenesena Zelenputem **tijekom** dugih stoljeća od dolaska Elendila do naših dana. ...

Dva duga sata napeto je osluškiavao, ali nije čuo ni glasa, čak ni onu zamišljenu jeku koraka.

Vodili su ljubav **u toku** cijele oluje i to je bilo nezaboravno lijepo!

srb.: ... gusarskog divljanja koje se ponavljalo svake srede izjutra **tokom** burnog detinjstva ovog generalčića izmišljenika čiji je glasić ...

... te zemlje je ona, mora biti, donesena Zelenputem, **tokom** dugih vekova između dolaska Elendila i naših dana. ...

Sva njegova svest **tokom dva troma časa** predala se slušanju i ničem drugom, ali nije čuo nikakav zvuk, čak ni onaj zamišljeni odjek koraka.

Vodili su ljubav **u toku** cele oluje i to je bilo nezaboravno lepo!

3.1.2.9 i : je

chorv.: ... politički pokreti koji jedan drugome ometaju i ograničavaju **utjecaj**, možemo još kako-tako izmaći inkviziciji kiča; ...

... starih običaja, pa su njezine zasade bar donekle **utjecale** na obiteljski život, no kada je izgubila vid ...

srb.: ... politički pokreti koji jedan drugome ometaju i ograničavaju **uticaj**, možemo još kakotako izmaći inkviziciji kiča; ...

... u koju niko nije verovao, a koja je **uticala** na njihov život do te mere da su ...

3.1.2.10 -o : -r

Takođe vs. također

chorv.: Pred Melquíadesovom sobom, koja je **također** bila zaključana lokotom ...

... naime **i** Baryk je bio irski seter, kad ih danas negdje vidim, ...

srb.: Pred Melkijadesovom sobom, koja je **takođe** bila pod katancem, ...

Barik je **takođe** bio irski seter, kada ih danas negdje vidim, ...

Juče vs. jučer

chorv.: Pogledaj u zrak, osluhni zujanje sunca, isto kao **jučer** i **prekjučer**.

srb.: Gledaj vazduh, slušaj zujanje sunca, isto kao **juče** i **prekjuče**.

3.1.2.11 **upr : uspr**

Uprkos vs. usprkos

frekvence chorv. + srb. – 192 = chorv. 18 (9,38%) + srb. 174 (90,63%) – shoda v 10,34%

chorv.: ... prisutnosti duše, možemo reći da su ga imale **uprkos** Descartesu.

... davno putovanje, ali je čak i u tami, **usprkos** svim zavijucima, znao kuda želi ići i nije ...

Kad god bi se pojavila u blagovaonici, **kršeći** Ursuline **odredbe**, nazvala bi paničnu razdražljivost među strancima.

srb.: ... prisutnosti duše, možemo reći da su ga imale **uprkos** Dekartu.

... pomoći, ali čak i u toj tmini, i **uprkos** svim krivudanjima puta, on je znao kuda želi ...

Svaki put kada bi se pojavila u trpezariji, **uprkos** Ursulinoj **zabrani**, izazivala je paničnu razdražljivost kod stranaca.

Uporediti vs. usporediti

frekvence chorv. + srb. – 20 = chorv. 3 (15%) + srb 17 (85%) – shoda v 17,65%

chorv.: ... neki drugi, treći ili četvrti život da možemo **uporediti** različite odluke.

... promotri prvnu stranicu svežnja i posve automatski je **usporedi** s pismom

srb.: ... neki drugi, treći ili četvrti život da možemo **uporediti** različite odluke.

... pogleda prvu stranicu u fascikli, i automatski je **uporedi** s pismom.

3.1.2.12 rozdíly v přejímání slov řeckého původu

chorv: ... su patili od zajedničke neispavanosti, zajedničkog prezira prema **alkemiji** i očevom mudrovanju, a utočište su pronalazili u ...

Historija Češke više se neće ponoviti, neće ni **historija** Evrope.

Cijeli sam **ocean** preletjela ne bih li vidjela kako se raspada ...

srb.: ... su ubrzo obojica patili od nesаницe, osećali isti prezir prema **alhemiji** i mudrosti njihovog oca, i povukli se u ...

Istorija Češke više se neće ponoviti, neće ni **istorija** Evrope.

Preletela sam **okean** da bih doživela kako se raspada ...

3.1.2.13 francouzský, resp. latinský vliv na přejímání cizích slov

chorv.: Samo kaktusi su vječno **aktualni**.

Za njom će ubrzo slijediti opća **vizualna** ružnoća.

... poseban, hermetički zatvoren lijes, dva metra i trideset **centimetara** dug, a metar i deset širok, iznutra pojačan ...

srb.: Samo kaktusi su večno **aktuelni**.

Za njom će ubrzo slediti opšta **vizuelna** ružnoća.

Hermetički su ga zatvorili u specijalan sanduk, dug dva metra i trideset, a širok metar i deset **santimetara**, iznutra pojačan ...

3.1.2.14 přejímání slov nekončících na **st, št, zd, žd**

chorv.: ... Peto, u tuđini se taj polucilinder pretvorio u **objekt** sentimentalnog karaktera.

... nacрта kojima je Jose Arcadio Buendía potkrijepio svoj **projekt** solarnog rata, u Úrsule je učvrstila dojam da ...

Uvijek ostaje mali **procent** nezamislivog.

Ta osnovna saglasnost (a nikako **talent** ili vještina) mu omogućava da već u prvoj ...

srb.: Neki ljudi su smatrali da umetnički **objekat** nije zgodan način da se izrazi holokaust, koji je izvan svih estetskih pravila, dok su drugi smatrali da bi idealan **projekat** bio onaj koji bi pokazivao da holokaust u stvari ne može da se izrazi.

Uvek ostaje mali **procenat** nezamislivog.

Ta osnovna saglasnost (a nikako **talent** ili veština) mu omogućava da već u prvoj ...

3.1.3 srbský pravopis orientován na výslovnost, a to i při transkripci cizích vlastních jmen, v chorvatském pravopise naopak zůstávají zachovány etymologické prvky (graficky rozdílně reflektována výslovnost)

3.1.3.1 vynechávání hlásky **t** v tázacích zájmenech

Ko vs. tko; neko vs. netko; niko vs. nitko; svako vs. svatko

chorv.: Teško je bilo zamisliti nekoga **tko** bi više nalikovao svojoj majci.

srb.: Bilo je nemoguće zamisliti nekoga **ko** bi više ličio na svoju majku.

3.1.3.2 psaní futura I

chorv.: ... na vidiku, a oni koji joj pomognu **bit će** bogato nagrađeni.

srb.: ... i **biće** bogatih nagrada za one koji joj pomognu.

3.1.3.3 transkripcije cizích vlastních jmen

chorv.: ... kraj sablasti pijanole upokojene pod bijelom plahtom, pukovnik **Aureliano Buendía** nije sjeo unutar kruga koji su kredom ...

... tko ide, zapitao je, premda je to znao, **José Ignacio Saenz de la Barra** u svečanom odijelu ...

... sve kolege zaprijete da će podnijeti otkaz ako **Tomáš** bude prisiljen da ode.

... Obećao ju je poslati da školovanje završi u **Bruxellesu**, u skladu s običajem što je uzeo maha ...

srb.: ... pored pijanole kao utvare pod belim pokrovom, pukovnik **Aurelijano Buendija** nije sedeo ovog puta u krugu kredom ...

... tamo, mada je dabome znao da je tamo **Hose Ignasio Saens de la Bara** u svečanoj odeždi koji ...

... sve kolege zaprste da će dati otkaz ako **Tomaš** bude prisiljen da ode.

Obećao joj je da će je poslati da završi studije u **Briselu**, u skladu s praksom zavedenom ...

3.1.4 srbská tendence ke koncovce **-a** u příslovčí času

Kada vs. kad; ikada vs. ikad

frekvence chorv. + srb. – 4440 = chorv. 1398 (31,49%) + srb. 3042 (68,51%) – shoda v 45,96%

chorv.: ... mogućnosti zaborava, shvatio da bi mogao doći dan **kada** će stvari razaznavati po njihovim natpisima, no neće ...

Pobjeći ćemo zajedno **kad god** ti budeš htio.

Ali o tom ćemo porazmisliti **kad** budemo morali.

Kad Aureliano to sazna, tebe će strijeljati i ja ...

srb.: ... mogućnosti zaboravljanja, primetio je da bi mogao doći dan **kada** će stvari prepoznavati po natpisima, ali se neće ...

Pobeći ćemo **kada god** ti budeš hteo.

Ali mislićemo na to **kada** budemo morali.

Kad Aurelijano to sazna, streljaće te, i ja ću ...

Sada vs. sad

frekvence chorv. + srb. – 2443 = chorv. 929 (38,03%) + srb. 1514 (61,97%) – shoda

v 61,36%

chorv.: ... Palermo, u stvari, poziv na ljubav ovdje i **sada**, ali mu je istovremeno bilo pomalo i žao ...

trebalo je da prije potražim istinu pa bismo **sad** bili u manjoj opasnosti.

Ako već uvijek misliš samo na sebe, bar **sad** bi mogao malo misliti i na njega.

Zbogom, **zasad**, Bilbo!

Ali **zasad**, budući da ti je sad najbolje da saznaš ...

Koliko sam razumio ono što ste mi rekli, morao bih valjda zadržati i čuvati

Prsten, bar **za sada**, što god mi on učinio.

... prazan stan, kupili jedan krevet (za drugi namještaj, **zasad**, nisu imali novaca), a Tomáš se bacio na ...

srb.: ... Palermo, u stvari, poziv na ljubav ovde i **sada**, ali mu je istovremeno bilo pomalo i žao ...

... istinom tragam ranije i opasnost u kojoj smo **sada** bila bi manja.

Ako već uvek misliš samo na sebe, bar **sad** bi mogao da misliš malo i na njega.

Zbogom, **za sada**, Bilbo.

Ali **za sada**, pošto ti je najnužnije da saznaš kako je ova stvar došla tebi,

Koliko ja shvatam ono što si kazao, reklo bi se da moram čuvati Prsten i bdeti nad njim, bar **za sada**, ma šta mi on učinio.

... prazan stan, kupili jedan krevet (za drugi nameštaj, **zasad**, nisu imali novaca), a Tomaš se bacio na ...

Tada vs. tad

frekvence chorv. + srb. – 2158 = chorv. 822 (38,09%) + srb. 1336 (61,91%) – shoda v 61,53%

chorv.: **Tada** bi nastavio tjeskobno vršljati po sobama, dišući kao ...

Tad Aragorn prihvati dragulj i pričvrsti kopču na prsa, ...

Tad bi se mogli sakriti iza nekog trećeg.

srb.: **Tada** bi nastavio svoje mučno lutanje, dišući kao mačak ...

Tada Aragorn uze kamen i pričvrsti kopču na grudima, ...

Tad bi se mogli sakriti iza nekog trećeg.

3.1.5 podobně přízvučné tvary slovesa být ve 3.os., sg., prézenta

frekvence chorv. + srb. – 342 = chorv. 57 (16,67%) + srb. 285 (83,33%) – shoda ve 20%

chorv.: Je li zanimljivo to što piše? - **Jeste**.

Jest - potvrdi patuljak.

To **jest** ako staza uopće vodi toliko daleko, i ako ...

Nije to trebo radit, a ako **jest**, samo nebo zna što se među njima dogodilo!

srb.: Je li zanimljivo to što piše? - **Jeste**.

Jeste, reče Patuljak.

To **jest** ako staza ide tako daleko i ako nas ...

On nije trebo to da učini, a ako **jeste**, ko zna šta se moglo ispodešavati!

3.2 morfologie

3.2.1 v srbshtině tvar **ju** od osobního zájmena **ona** pouze v případě, následuje-li enklitika **je** od slovesa **biti** (být)

Je vs. ju

frekvence chorv. + srb. – 1394 = chorv. 888 (63,7%) + srb. 506 (36,3%) – shoda v 56,98%

chorv.: Plakao je bez stida, lomeći prste od očaja, no **nije ju uspije**vaio uzdrmati.

Znala je ona dobro što govori, jer **ju je** on obilazio svakog dana dok je grad šljapkao u mulju sijeste.

srb.: Plakao je bez stida, gotovo lomeći prste od očajanja, ali **nije uspeo da je** privoli.

Znala je ona i te kako šta govori, jer **ju je** on svakodnevno posećivao dok je grad greznuo u mulj popodnevnog odmora.

3.2.2 v srbshtině častěji přivlastňovací zájmeno 3.os., sg., feminina ve tvaru **njen**

Njen vs. njezin

frekvence chorv. + srb. 395 = chorv. 92 (23,29%) + srb. 303 (76,71%) – shoda v 30,36%

chorv.: **Njen** atelje ga je dočekivao kao uspomena na protekli ...

Ali dok je **njezin** brat uspio kastrirati sjećanja, ona ih je uspijevala jedino ...

... gdje **njezin** lik još nije bio izopačen sjajem vlasti, izranjao je iz magle ogrnut

srb.: **Njen** atelje ga je dočekivao kao uspomena na protekli ...

Ali dok je **njen** brat uspeo da sterilizuje uspomene, ona je samo ...

... gde ozarje vlasti još ne beše stiglo da **njezin** naruži lik, iskrsavao je iz magluština umotan u ...

3.2.3 výpůjčky mužského rodu na -a : -o

chorv.: Oženio se njom i postao **traktorist** u zadruzi, katolik-vjernik i otac.

Balerine na koncima, glazbene kutije, majmuni **akrobati**, konjići u kasu, pajaci bubnjari - sva ta ...

Jedan **anarhist** u obitelji!

srb.: Oženio se njom i postao **traktorista** u zadruzi, katolik-vernik i otac.

balerinama na oprugu, muzičkim kutijama, majmunima **akrobatama**, trkačkim konjima, pajacima bubnjarima - bogata i čudna ...

Jedan **anarhista** u porodici.

3.2.4 deklinace číslovek základních dva, dve/dvije, tri, četiri

chorv.: Pronašli su neki prolaz **između dva brda** i tako došli u dolinu koja se ...

Ravno preko poda, **nedaleko od podnožja dvaju golemih stupova**, zjapila je velika pukotina.

Susret **dvaju svjetova**.

... koji ne vole baš one koji **hodaju na dvije noge**, iako nisu u dosluhu sa Sauronom nego ...

Posve **smućen dvjema nostalgijama** sučeljenima poput dvaju ogledala, izgubio je svoj ...

... od pet tisuća ljudi i držao vlast **u dvjema priobalnim državama**, bio je svjestan da je sabijen ...

Što je **s ta Tri vilenjačka prstena?**

... rtom praznog mauzoleja za oceanskog admirala **s obrisom triju karavela** što mu ga je dao sagraditi ako ...

... Prsten Vladar, primijetio ga je Celebrimbor, **tvorac onih Triju prstenova** i izdaleka začuo kako govori te riječi ...

... njegovi pacijenti i najbliže kolege, prema tome, **unutar četiri zida i u četiri oka**.

... su se u kući pripremali na **bdjenje nad četirima tijelima**, Fernanda je pročešljala selo tražeći kao luda ...

"Treba spremi mesa i ribe", **zapovijedila bi četirima kuharicama** ...

srb.: Našli su neki prolaz **između dva brda** koji ih je odveo u jednu dolinu ...

Pravo preko poda, **blizu podnožja dva ogromna stuba**, bila se otvorila jedna velika raselina.

Susret **dvaju svetova**.

... koji osećaju malo ljubavi za nas što **idemo na dve noge**, a ipak nisu u savezu sa Sauronom, nego ...

Ošamućen od ove dve nostalgije, koje su se suočavale kao dva ogledala, gubio je svoj ...

... komandom više od pet hiljada ljudi i **gospodario dvema primorskim zemljama**, bio je svestan da je opkoljen ...

Šta je **sa Tri Prstena vilovnjačka**?

... rta praznog mauzoleja okeanskog admirala gde su se **iskosa nazirala tri jedrenjaka** svojevremeno ...

Jer u danu kada je Sauron prvi put navukao Jedinstveni, Kelebrimbor, **tvorac Triju**, posta ga svestan, i iz daljine ču ga kako kazuje te reči, ...

... njegovi pacijenti i najbliže kolege, prema tome, **unutar četiri zida i u četiri oka**.

... dok se kuća spremala da **sahrani četiri leša**, Fernanda je kao luda obilazila selo, tražeći Aurelijana Segunda, ...

Treba spremi mesa i ribe - **naređivala bi četirima kuharicama** ...

3.2.5 deklinace přivlastňovacích zájmen – typ **svog(a)**, **svom(e)** vs. typ **svojeg(a)**, **svojem(u)**

chorv.: ... iza njih stajao život žene koja je zbog **svog djeteta** izgubila sve.

... i prikrio svoje namjere pred njim i obmanuo **svoga glasnika**.

No tada je u seksti upoznala **svojeg Abrahama**, vašeg oca i drugi su za nju ...

... godina unatrag, i otkrio uredno ozakonjenu protupravnu stečevinu **svojega brata** Joséa Arcadija.

... s čašom vina u ruci i pričala o **svom djedu**, koji je bio gradonačelnik jednog malog grada.

Knjigu četvrtu, napisao sam i slao u nastavcima **svome sinu** Christopheru, koji je tada služio u RAF-u ...

Po prvi put u **svojem dugom životu** Santa Sofía de la Piedad je ...

... ugrabili i cijeli jedan imutak koji je ostavila **svojemu djetetu**.

srb.: ... iza njih stajao život žene koja je zbog **svog deteta** izgubila sve.

... uvideo i sakrio je svoje misli i prevario **svoga glasnika**.

Naravno, u gimnaziji je srela **svog Abrahama**, Vašeg oca, a onda nije imala oči ...

... vlasništvo zemlje i tada je otkrio ozakonjene podvale **svog brata** Hosea Arkadija.

... starog glavara Gorbadoka, kako je često činio posle **svojeg venčanja** (bio je naklonjen svom blagoutrobiju, a stari ...

... jadni duvač stakla, da pravim boce poput **oca svojega**, stisnite petlju, generale moj, smrt ne boli koliko ...

... s čašom vina u ruci i pričala o **svom dedi**, koji je bio gradonačelnik jednog malog grada. ...

Ursula joj je pričala o **svome sinu**.

Prvi put u **svom dugom životu** Santa Sofija de la Pijedad dozvolila ...

... pored slave, i dijelom bogatstvo koje je ostavila **svom djetetu**.

... je ona koju je on saznao po **podobiju svojemu** menjajući prostor i vreme po svojoj neograničenoj volji, ...

3.2.6 tvary **koga, kome** od vztažného zájmene **koji**

chorv.: ... je to muškarac pedesetih godina, preplanulog lica, zadrugar **koga** je Tomáš nekad operirao.

... bilo, i nitko nije mogao zamisliti razlog iz **kojeg** bi Rebeca usmrtila čovjeka što ju je usrećio. ...

... je spremna odazvati se pozivu svakog muškarca **kojeg** je mogla sresti umjesto njega.

... i pseći vjerno služi Patricio Aragonés, savršeni dvojnici **kojega** su slučajno otkrili kad su mu dojavili gospodine ...

... sućuti: bio je to, nakon supruge, prvi muškarac **kojega** je vidjela golog, i to tako dobro oboružan ...

... već treću godinu kad je dobio pismo **u kome** ga je Tomáš pozvao u posjetu.

Taj je proces bio započeo pisanjem Hobita **u kojem** je bilo nekih naznaka koje su upućivale na ...

... činjenicom, na živoj mucu zbog tog smradnog trupla **kojemu** na ovom svijetu nismo mogli naći zamjenu jer ...

srb.: ... je to muškarac pedesetih godina, preplanulog lica, zadrugar **koga** je Tomáš nekad operisao.

... bilo, i niko nije mogao shvatiti razlog zbog **koga** bi Rebeka ubila čoveka koji

je nju učinio ...

... je spremna da se odazove pozivu svakog muškarca **kojeg** je mogla da sretne umesto njega.

... i u pseću odanost Patrisija Aragonesa, svog savršenog dvojnika, **kojeg** su pronašli mada ga niko nije tražio, ...

... sažaljenja: bio je prvi nag muškarac **koga** je videla, osim muža, i bio je tako dobro naoružan ...

... već treću godinu kad je dobio pismo **u kome** ga je Tomaš pozvao u posetu.

Ovaj proces počeo je pisanjem Hobita, **u kome** je već bilo nekih upućivanja na tu stariju materiju.

... sludeli smo se oko tog usmrdelog tela **kome** u ovom svetu nismo umeli naći zamenika, jer ...

3.2.7 rozdíly v morfonologické struktuře

Srećan vs. sretan

chorv.: ... je Tomáš - nisi primijetila da sam ovdje **sretan**?

srb.: ... je Tomaš - nisi primetila da sam ovde **srećan**?

Plata vs. plaća

chorv.: ... Tomáša osudio da za njega daje trećinu svoje **plaće**.

srb.: ... Tomaša osudio da za njega daje trećinu svoje **plate**.

Ubica vs. ubojica

chorv.: "Samo se usudi, **ubojico!**", urlala je.

srb.: - Usudi se, **ubico** - vikala je.

Lekar vs. liječnik

chorv.: **Liječnik** ga je osluhnuo stetoskopom i potom mu vatom ...

srb.: **Lekar** ga je oslušnuo, i potom mu vatom umočenom ...

Nosilac vs. nositelj

chorv.: On je **Nositelj** i sudbina je tereta na njemu.

srb.: On je **Nosilac**, i sudbina Tereta je na njemu.

Naočare vs. naočale

chorv.: ... aha i tek tada me pravo pogledao bez **naočala** da sam uspio vidjeti da su mu oči ...

srb.: ... pa me tek tada pogleda bez **naočara**, te sam mogao zapaziti da su mu oči ...

Ujutro/u jutru/ujutru vs. ujutro

chorv.: Muzika je urlala iz zvučnika **od pet ujutro** do devet uveče.

Sutradan **ujutro**, kad su počeli spremati svoje oskudne stvari za ...

Ujutro su produžili dalje, bez žurbe.

srb.: Muzika je urlala iz zvučnika **od pet ujutro** do devet uveče.

U jutru, kad su počeli da pakuju mršavo vlasništvo, ...

Ujutru produžiše ponovo, bez žurbe.

Protiv- vs. protu-

chorv.: ... Gaston, njezin muž, čuvao se da joj **ne proturječi**, premda mu je još onog mučnog podneva kada ...

... su podaci bili izloženi čisto i bistro, bez **proturječja**.

... u dvoranu, gospodin je Maslovar slušao istodobno nekoliko **proturječnih** iskaza o događaju koji se netom zbio.

... u kojem su se trenutku, ni pred kojim **protusilama** njegovi planovi počeli zaplitati u mrežu izgovora, zapreka ...

... razmislimo gdje je bogamu istina u toj močvari **protuslovnih** činjenica kojima bi više vjerovao da su bile ...

Njegove **protučini** su bile strašne.

srb.: Gaston, njen muž, čuvao se da joj **ne protivreči**, iako je već onog smrtonosnog podneva kada je ...

... podacima koje već znaju, izloženim pošteno i valjano, bez ikakvih **protivrečnosti**.

G. Masločvor dokaskao je unutra, i sad je pokušavao da sluša istovremeno nekoliko **protivrečnih** iskaza o događaju.

... ni koga časa, ni koje **protivničke sile** počеше da mu mrse planove, nalazeći teškoće i postavljene prepreke, ...

... smislimo pre nego što nasrne ta žgadija, do đavola šta je prava istina u tom džumbusu **protivrečnih** istina nepouzdanijih od laži, ...

Protivčini su bile užasne.

3.2.8 roždily v rodě

Veče vs. večer

chorv.: **Bila je večer** i sivo se svjetlo opet naglo gubilo kad ... → ž.r.

srb.: **Bilo je veče**, i siva svetlost ponovo je brzo iščezavala kada ... → stf.r.

Poseta vs. posjet

chorv.: Ali **naš posjet** ovoj prostoriji nije bio uzaludan. → m.r.

srb.: Ali **naša poseta** ovoj odaji nije bila uzaludna. → ž.r.

Minut vs. minuta

chorv.: **Nije prošla** ni **minuta** i već su vodili ljubav. → ž.r.

srb.: **Nije prošao** ni **minut** i već su vodili ljubav. → m.r.

Sekund/sekunda vs. sekunda

chorv.: Ako se **svaka sekunda** našeg života bude bezbroj puta ponavljala, bićemo prikovani ...

Nije više htjela ni jednu **sekundu** da posmatra te spuštene kapke. → ž.r.

srb.: Ako se **svaka sekunda** našeg života bude bezbroj puta ponavljala, bićemo prikovani ... → ž.r.

Velike senke skočiše i pobegoše, i **za sekund** ugledaše ogromnu tavanicu daleko iznad njihovih glava, poduprtu ... → m.r.

3.2.9 prefix **sa : su** – najčešći význam *společně*

chorv.: ... treba li reći, alegorijskog značenja ili aluzija na **suvremenu** politiku.

... iz pokreta otpora, no odbija napustiti roditelje i **suborce** te pomoću njega spašava barem svoje dijete koje ...

Aureliano se nadalje svakog popodneva sastajao s četiri **sugovornika**, koji su se zvali Álvaro, Germán, Alfonso i ...

Upravo zato što sam bolestan od **suosjećanja**, dobro je što je otputovala i što je ...

Svi ostali idu s njim kao slobodni **suputnici**, da mu budu pri ruci na putu.

srb.: ... li reći, ikakvog alegorijskog značenja ili upućivanja na **savremenu** politiku.

... iz Pokreta otpora, ali odbije da napusti roditelje i **saborce** i pošalje s njima napolje bar svoje dijete ...

Aurelijano se i dalje svakog popodneva sastajao sa četiri **sagovornika**, koji su se zvali Alvaro, Herman, Alfonso i ...

Upravo zato što sam bolestan od **saosećanja**, dobro je što je otputovala i što je ...

Ostali idu s njim kao slobodni **saputnici**, da mu pomognu na njegovom putu.

3.2.10 odlišna opozice mezi predložkama

Ka vs. k

chorv.: napokon joj to uspijeva te zakorači **k vratima**.

... nestao i posljednji trag koji bi me odveo **k tebi**, Iréne.
srb.: konačno joj je uspjelo, i krene **ka vratima**.

... su se izgubili svi tragovi **ka tebi**.

Sa vs. s (v genitivu i instrumentálu)

chorv: ... su prispjeli prvi Arapi u šiljatim papučama, **s kolutovima** u usnim
resicama, trampeći staklene ogrlice za papagaje.

... pa ispruži obje ruke i podigne zapanjenog Sama, skupa **s njegovim
škarama** i ostrišcima trave, te ga spusti na pod u sobi.

srb: ... iz vremena kada su Arapi u papučama i **sa alkama** u ušima obilazili svet
razmenjujući papagaje za ...

... i, ispruživši obe ruke napolje, povuče zapanjenog Sema, **sa baštenskim
makazama** i komadićima trave, pravo kroz prozor, ...

3.2.11 srbská deminutivní koncovka podstatných jmen **-če**

chorv.: ... nježno ščepao za zapešća, oprezno podigao i tako pažljivo uvukao kroz
prozorčić da mi ni jedan nabor na haljinici nije pokvario ...

... mi sve pivo pretvori u kiseliš, ili da mene pretvori u **komad drva**.

... centa, potrošile bi ga na kruh i **krišku sira** koje im je prodavala gazdarica,
nasmijanija no ikada, ...

... ona s ognjišta na stol stavljala **lonac kipuće juhe**.

Potom je iz ormara izvadio srebrom okovani **kovčežić** s obiteljskim grbom i
otvorivši ga, zapahnut mirisom ...

... sa škrinjom novca opljačkanog iz državne blagajne i **kovčegom** u kojem su
ponijeli kutiju s odlikovanjima, izreske ...

srb.: ... nežno me podigao i tako spretno provukao kroz **prozorče** da nije pomerio ni
nabor na mojoj školskoj ...

... mi sve pivo u kiseliš ili mene u **parče drveta**, ne bih se čudio.

... pedeset centi, utrašile bi ga za hleb i **parče sira**, koji im je prodavala
gazdarica, nasmejanija nego ...

... je došao red na mene, pružila mi je **lonče sa toplom čorbom**, i kada me je
pogledala, ...

... trenutku su dojurili bolivijski zastupnici i uzeli to **kuferče**, a kada su mu
rukom odmerili težinu, odahnuli ...

... kovčežićem novca koji su zdirali iz državne blagajne, **koferčedom** u kome su

bili jastučice sa ordenjem, isečci ...

3.2.12 slovesa cizího původu: **-isati, -išem/-ovati, -ujem** vs. **-irati, -iram**

chorv.: Tu vrtoglavicu, taj zov dubine mogli bismo **definirati** i kao opijenost slabošću.

Zahvaljujući tom članku više **ne mogu operirati** svoje pacijente.

U tim snovima nije se imalo šta **dešifrirati**.

... umru drugi, govorio je bez premissljanja, kao da **deklamira** naizust, zato što je iz rata znao da ...

srb.: Tu vrtoglavicu, taj zov dubine mogli bismo **definirati** i kao opijenost slabošću.

Zahvaljujući tom članku više **ne mogu da operišem** svoje pacijente.

U tim snovima nije se imalo šta **dešifrovati**.

... zastoja da razmisli šta će reći, kao da **deklamuje** naizust, pošto je još od rata znao da ...

3.3 syntax

3.3.1 tzv. **dakanje** – název syntaktické konstrukce odvozen od její neměnné součásti, spojky **da**

3.3.1.1 modální i nemodální slovesa + spojka **da** + présent významového slovesa

chorv.: **Mogao bih to reći** i drukčije.

... bili su joj važni i kao predmeti - **voljela je šetati** ulicama s romanom ispod ruke.

Mislim da **ne bi trebalo pričati** priču sad kad su sluge Neprijatelja ...

Zatim su opet hodali u tišini a Pippin je **počeo pomalo zaostajati**. – imperfektum

Znala je da je **mora savladati**, jer bi u suprotnom došlo ...

Zato je, kad već **nije smjela voljeti** četrnaestogodišnjeg školskog druga, zavoljela kubizam.

... počeo sumnjati. Je li to zaista **moralo biti**?

srb.: **Mogao bih to da kažem** i drugačije.

... bili su joj važni i kao predmeti - **volela je da šeta** ulicama s romanom pod pazuhom.

Ja ne bih rekao da ta priča **treba da se kazuje** sada dok su sluge Neprijateljeve

...

Potom su dalje hodali u tišini i Pipin **poče da zaostaje**. – aorist (v srb. užíván častěji)

Znala je da **mora da je savlada**, jer bi u suprotnom došlo ...

Zato je, kad već **nije smela da voli** četrnaestogodišnjeg školskog druga, zavolela kubizam.

... počeo da sumnja. Je li to zaista **moralo da bude**?

3.3.1.2 futurum I (nepřízvučný tvar slovesa **hteti/htjeti** + spojka **da** + présent plnovýznamového slovesa)

chorv.: ... grčeve u želucu i činilo joj se da **će povraćati**.

... strovaliti u ovu rupu i još se neprestano pitati kadli **će tresnuti** o dno - reče Aragorn Merryju.

srb.: ... grčeve u želucu i činilo joj se da **će da povrati**.

... upadne unutra, i da se još pitaš kada **će da tresne** o dno«, reče Aragorn Veselom.

3.3.1.3 analytický imperativ (výraz **nemoj/-te** + spojka **da** + présent plnovýznamového slovesa – v srbštině stylově neutrální, v chorvatštině stylově zabarvené)

chorv.: Ali sad više **nemoj govoriti** - rekla je, neprestano ga milujući po ...

A ti, Sammie, **nemoj mi zlostavljati** mog sirotog starog ponija!

Nemoj se svađati s neznancima, i odmah se vrati! ...

Nemoj se pačat u poslove svojih gazda, jer bi ...

Ali **nemoj** me sad više ništa **pitati**!

srb.: Ali sad više **nemoj da pričaš** - rekla je, neprestano ga milujući po ...

A ti, Semenče, **nemoj da kreneš u zlostavljanje** mog sirotog starog ponija!

Nemoj da bi se raspravljao s kakvim strancima, i dođi pravo natrag!

Nemoj da mi se mešaš u poso boljih neg što si, ili će da uletiš u ...

Ali **nemoj** sada **pitati** više.

3.3.2 srbská tázací konstrukce **da li** (funguje i ve větách vedlejších)

chorv.: **Je li** to Bilbo **znao**?

Je li doista **živio** njezin muž Henryk s kojim ...

Odbijate li?

Ne znam **mogu li** ti ja kako pomoći, ali ...

Možda bi nam sam Prsten mogao posvjedočiti **je li** on zaista onaj **jedinstveni**?

Pitao se **hoće li** ikad **smoći** hrabrosti da napusti sigurnost ovih ...

srb.: **Da li** je Bilbo **znao**?

Da li je bio živ njen muž Henrik s kojim ...

Da li odbijate?

Ne znam **da li** išta **mogu** da učinim da ti pomognem, ali ...

Taj prsten mogao bi sam reći **da li je Jedinstveni**.

Pitao se **da li će** ikada **imati hrabrosti** da ode iz bezbednosti ovih ...

3.3.3 jmenné skloňování přivlastňovacích zájmen a přídavných jmen

chorv.: ... da ta ljubav za njega nije bila produženje **njegovog javnog života**, nego njegov kontrapol.

... rizik, pogibelj kojom su prijetile avanture **njegova brata**, no isprva nije uspijevaao pojmiti u čemu ...

... nisam zapazio ni traga od nečega sumnjivog **u njegovu glasu** ili pogledu.

Ponovo je bio svjestan sve one nepodnošljive slučajnosti njenog prisustva u **njevom životu**.

Izmaknuvši se **Aragornovu udarcu**, munjevito kao zmija kad napada, navali na ...

... da je trupac kako plovi u sumrak iza **Gimlijeva čamca**, al se nisam na to puno obaziro. ...

... iz svoje visaljke da bi jutro dočekao u **Amarantinu krevetu**; ...

srb.: ... da ta ljubav za njega nije bila produženje **njegovog javnog života**, nego njegov kontrapol.

... rizik, veliku opasnost koju je mogla izazvati avantura **njegovog brata**, ali nije uspeo da shvati draž cele stvari. ...

... nisam uhvatio nikakav nagoveštaj ma čega rđavog **u njegovom glasu** ili oku prilikom našeg susreta.

Ponovo je bio svestan nepodnošljive slučajnosti njenog prisustva u **njevom životu**.

Sagavši se ispod **Aragornovog udarca** brzinom zmije, on jurnu u Družinu i ...

Ja sam video šta sam držao za kladu što plovi u polumraku iza **Gimlijevog čamca**, ali nisam mnogo obraćao pažnju na to.

... naviku da napusti ljuljašku da bi osvanuo u **Amarantinom krevetu**, ...

3.3.4 chorvatsky **šta** hovorově

Šta vs. što

chorv.: Otkad je naučio **šta** je **šta** u njegovom tijelu, tijelo manje uznemirava čovjeka.

Što bi bilo? - reče Frodo.

srb.: Otkad je naučio **šta** je **šta** u njegovom telu, telo manje uznemirava čoveka.

»**Šta** hoćeš da kažeš?« upita Frodo.

3.3.5 předložky

Kod – v chorvatštině pouze význam statický, v srbštině rovněž ve významu směru

chorv.: ... pomislila kako ju je, u stvari, Tomáš **poslao k njemu**.

Jednom, prije mnogo godina, **došao je k njoj** Tomáš i taj njen šešir ga je ...

... ne može unaprijed odgonetnuti i procijeniti, ono što **kod drugog** treba tek otkriti, sagledati, osvojiti.

srb.: ... pomislila kako ju je, u stvari, Tomaš **poslao kod njega**.

Jednom, pre mnogo godina, **došao je kod nje** Tomaš i taj njen šešir ga je ...

... ne može unapred odgonetnuti i proceniti, ono što **kod drugog** treba tek otkriti, sagledati, osvojiti.

Posle – v srbštině v genitivu pro vyjádření časového vztahu, v chorvatštině častěji výraz *nakon*

chorv.: ... uznemirivali ratovi, pa su napredovali i množili se **poslije crne pošasti** (37. godine po Shireu) sve do ...

Srećom, Tomáš ju je **nakon deset sekundi** zagrlio.

... gospodine generale, i opet, nazdravlje, gospodine generale, ali **nakon devet uzastopnih kihanja** nisam mu više rekao nazdravlje, ...

Unatoč tome, u noći **nakon audijencije**, dok su igrali domino, napomenuo je s ...

srb.: ... uznemiravani ratovima, i napredovali su i množili se **posle crnog pomora** (37.O.R.) do nesreća ...

Srećom, Tomaš ju je **nakon deset sekundi** zagrlio.

... nazdravlje moj generale, ali kihanje se nastavilo i ja **posle devetog uzastopnog apćiha** nisam uzvikivao nazdravlje moj generale, ...

Ipak, prve noći **posle tog prijema**, dok su igrali domine, on sa neskrivenom ozlojeđenošću reče ...

3.3.6 spojky

Te – v srbštině i ve významu důsledkovém, ale oproti chorvatštině nespojuje větné členy v poměru slučovacím

chorv.: ... i izade nekako na kraj s radoznanim svijetom **te da** što dulje održi privid da gospodin Baggins ...

... i prvi oružnik tako da je upravljao **i** glasničkom službom **i** stražom.

U šiblju nije bilo staza **pa** nisu mogli brzo napredovati.

... majka, druga kći s mužem i dvoje djece, **te žena** koja ga možda nije ni čekala.

srb.: ... i pozabavi se radoznanim svetom, **i da** što je moguće duže održava priču kako g. Bagins još živi u Grčidolu.

... i prvog okružnika bila su vezana za gradonačelníštvo, **te je** on upravljao i Glasničkom službom i Stražom. ...

U šiblju nije bilo staza **te** nisu napredovali naročito brzo.

... majka, druga kći sa mužem i dvoje dece, **i žena** koja ga možda nije čekala.

Pošto – v srbštině vedle časového významu i příčinný

chorv.: Tada je jedne večeri, potkraj mjeseca lipnja, **uskoro pošto** je Frodo napokon skovao svoj plan, iznenada najavio ...

... Visitación morala napraviti ušitke na košuljama i suziti hlače, **jer** Aureliano nije baštinio obitelji svojstven kršan stas.

srb.: Onda, jedne večeri, pri kraju juna, **ubrzo pošto** je Frodov plan bio konačno pripremljen, on iznenada najavi da odlazi narednog jutra.

... Visitasion načini nabore na košuljama i suzi pantalone, **pošto** Aurelijano nije nasledio korpulenciju ostalih.

No – frekventovanější v chorvatštině, v srbštině v této pozici částí spojka *ali*

chorv.: **No** Aureliano je novac potrošio na solnu kiselinu pomoću ...

... na skupinu brodolomnika bez ikakva izgleda za spas, **no** broj im se tijekom putovanja bijaše povećao i ...

... Arcadija Segunda koji je spavao u Melquíadesovoj sobi, **no** on je shvatio da je prekasno za pokušaj ...

srb.: **Ali** je Aurelijano potrošio novac na hlornu kiselinu, da bi ...

... na brodolomnike, **ali** njihov broj se povećao tokom putovanja i ...

... gde je, po predviđanju gatara, trebalo da umre, **no** on je već odavno bio zaboravio na to ...

Naime

chorv.: Sramne javne izjave su, **naime**, bile uvijek povezane s napredovanjem, a ne s ...

... da nas s pomoću starog cirkuskog plakata uvjeri u čudo neviđeno **kako je on povratio** zdravu put gubavcima, očinji vid slijepcima ...

... tražim samo malu uslugu, **veličanstvo, da me primite.**

... priopćenja da sve to nije istina, **i da ne samo što vlasti ne drže** nikakvu djecu nego ...

srb.: Sramne javne izjave su, **naime**, bile uvek povezane s napredovanjem, a ne s ...

... ne bi li nas ubedili u neverovatnu stvar, **naime da je izlečio** kožu gubavcima, vratio vid slepcima ...

... dolazim samo da zaištem jednu milost, **vaše veličanstvo, naime da me primite** u posetu.

... saopštenje po kome su to sve podle laži, **naime ne samo da vlasti ne drže** decu pod ...

3.3.7 prišlovce

Dockan – ve významu »*po předpokládané nebo závazné době*«

chorv.: ... što košta da košta, ali **prekasno** jer se Patricio Aragonés stropoštao na njega sav prestravljen i ...

... na pamet bilo je da izjurim iz dvorane prije nego bude **prekasno**, ali on me prikovao autoritativnim plotunom dovikujući mi ...

... crna lučka radnica koja se **prekasno** makla da propusti plahu kočijicu i osjetila dodir smrti ...

Ali sad je već **kasno**.

srb.: ... to i života stajalo, ali sve beše **suviše dockan** kazano, jer se Patricio Aragonés strovali potrbuške preko ...

... glavu da klisnem iz kabineta dok ne bude **dockan**, no on me je zaustavio rigajući bes između ...

... tu je i drusna crnkinja koja se **suviše dockan** uklonila da propusti izbezumljene karuce te je osetila ...

Ali sad je već **kasno**.

Komparativ docnije

chorv.: ... i takva smo ga ponovo zatekli **poslije neprojenih godina** u razdoblju prožetom tolikom neizvjesnošću da nitko nije uspio ...

... samo nekim čudom nije potopilo brod za prijevoz banana kojim će

nekoliko sati kasnije doploviti mladi pjesnik ...

Ljubavni slučaj **došao je kasnije** - dobila je temperaturu i nije mogao da je pošalje kući kao druge žene.

srb.: ... a takvog će ga ponovo naći **mного godina docnije** u doba toliko nesigurno da niko živ nije ...

... brod za prevoz banana kojim je **nekoliko časova docnije** pristigao mladi pesnik Feliks Ruben Garsija Sarmijento koji ...

Ljubavni slučaj **došao je kasnije** - dobila je temperaturu i nije mogao da ...

3.3.8 príslovce **gdje, kamo, kuda** a jejich korelativní tvary (**ovdje, ovamo, ovuda**)

chorv.: Ovaj put vam nikud ne vodi, a **kamo god išli**, najbrže će vam biti da se ...

Stigla je tamo, kamo je željela - ta uvijek je željela da ...

On slobodno **ide kuda hoće**, pod uvjetom da ujutro plati račun.

Ko god da je spremio ova drva **vamo**, reko bi da se kanio vratit.

Ovuda je tekao potok Sirannon, Potok dveri, ...

... a ne pripaziš li na svoje noge, ne znaš ni sam **kamo** te sve mogu odnijeti.

Pitao ih je **kamo** voze namještaj.

- Pa **kud** je sad on nesto? - zabrinuto uzvikne Sam.

srb.: Ovaj puteljak ne uvada nigdena, a **kamo god išli**, najbrže će vam bude nazad na ...

Stigla je tamo, gde je želela - ta uvek je želela da bude star.

On je dobrodošo da **ide kuda hoće**, dokle god plaća izjutra.

Ko god da je bio taj što je metuo ove stvari **tu**, namislio je da se vraća, izgleda.

Ovo je mesto kuda je potok tekao: Siranon, Potok kapije, ...

... ako ne uzdržiš svoja stopala, ne zna se **kuda** možeš biti odvučen.

Pitao ih je **kuda** voze nameštaj.

»No, **kuda** se on sad deo?« povika Sem.

3.3.9 dokonavá/nedokonavá slovesa ve větách vedlejších

chorv.: Ti **ćeš biti** odgovoran za sve **što se dogodi**.

Čuvali su ga njegovi nasljednici kad je već sva ostala baština propala, jer među nama se odavno govorilo da **će on biti** iznova skovan **kad se pronade** Prsten, Kletva Isildurova.

... druga, bez ljubavi, bez domovine, kad **više ne bude imao** koga izdati?

... straha da **će** je žene **ubiti ako ne bude pjevala** s njima.

srb.: **Snosićeš** krivicu za ono **što se bude dogodilo**.

... svoj glavni štab u Makondu. **Ako** tada **ne bude našao** živog pukovnika Herinelda Markesa, **streljaće** bez suđenja ...

... druga, bez ljubavi, bez domovine, kad **više ne bude imao** koga da izneveri?

... straha da **će** je žene **ubiti ako ne bude pevala** s njima.

3.3.10 srbská tendence vyjadřování neurčitosti (členem v podobě číslovky **jedan**) a určitosti (osobním zájmenem v podmětu)

3.3.10.1 člen

Jedan, jedna, jedno

frekvence chorv. + srb. – 3200 = chorv. 1253 (39,16%) + srb. 1947 (60,84%) – shoda v 64,36%

chorv.: Iza same živice piljio je drsko u njih **jedan drugi čovjek**.

... kroz prozor, a ona je imala **gadan šav** što je kretao od prepone i u luku se protezao ...

To je **bogat i ugodan kraj**, a njegovoj travi nema ...

Na jednom od prozora primijetio je **lice nezdrave boje** i lukavih, kosih očiju,

...

srb.: Preko živice **drugi jedan Čovek** piljio je drsko.

... na prozoru, i ona je na sebi imala **jedan gadan šav** u obliku luka koji je počinjao ...

To je **jedna bogata i prijatna zemlja**, a njenoj travi nema ...

Na jednom od prozora opazio je **jedno lice nezdrave boje**, lukavih razrokih očiju; ...

3.3.10.2 podmet vyjádřený osobním zájmenem

On

frekvence chorv. + srb. – 8424 = chorv. 3280 (38,94%) + srb. 5144 (61,06%) – shoda v 63,67%

chorv.: ... će vam štošta jasnije - reče Aragorn ustajući. **On** baci svoj mač na ...

... kojeg je **odgojila**, ne sluteći da **će** jednom **blažiti** njezinu samoću.

Jedan od znakova promjene koje je uskoro **zapazio** bila je sposobnost da u mraku vidi ...

srb: ... jasnije će ti to postati«, reče Aragorn, ustavši. **On** baci svoj mač na ...

... koga je **ona odgojila** ne misleći da **će on biti melem** za njenu samoću.

Jedan od znakova promene koji je **on** brzo **opazio** bila je sposobnost da vidi u ...

Oni

frekvence chorv. + srb. – 3223 = chorv. 1218 (37,79%) + srb. 2005 (62,21%) – shoda v 60,75%

chorv.: ... tek što bi ih uklonili s jednog mjesta **oni** bi se stvorili na drugome, uporni, nesalomljivi, grčevito ...

... a ako bježe da se spase, onda **bježe** na pravu stranu.

... da nije bilo onih događaja koji su ih noćas uznemirili, **uživali bi** u ovom dijelu putovanja više nego ...

srb.: ... ali čim bi ih oterali sa jednog mesta, **oni** su se pojavljivali na drugom kraju, neukrotivi, neuništivi, grčevito ...

.., a ako beže da se spasu, **oni beže** na pravu stranu.

... da nije bilo uznemiravajućih događaja iz prethodne noći, **oni bi uživali** u ovom delu putovanja više no ...

3.3.11 postavení enklitik

chorv.: **Moj otac je bio** Abraham Sternšus.

Veći su dio dana provodili zatvoreni u spavaonici, u nedostupnim ...

Toga je dana Talijan objavio s njima.

... je gospodin Brown objavio svoju odluku, **na čitavo se banansko područje sručio** prolom oblaka što je Joséa ...

srb.: **Moj otac je bio** Abraham Sternšus.

Dobar deo dana provodili su zatvoreni u sobi, na tajnim ...

Toga dana je Italijan s njima ručao.

... je gospodin Braun objavio svoju odluku, **sručio se na čitavu zonu** ...

3.4 lexikologie

3.4.1 zdroje

Česko-chorvatský a česko-srbský paralelní korpus INTERCORP (frekvenční srovnání bylo provedeno jen z čistě formálního hlediska shody použitých slovních tvarů bez zohlednění slovosledu, kontextu a ošetření existující

homonymie):

77% všech textových slov (v různých tvarech) je totožných v chorvatských i srbských textech, zatímco 23% textu se liší. Rozdíl mezi vzorky obou jazyků je tvořen z 11% slovními tvary, které se vyskytují výlučně jen v chorvatských, nebo výlučně jen v srbských textech (často jde o rozdíly v realizaci jatu, ale také o lexikální odlišnosti). Dále rozdíl mezi vzorky obou jazyků činí z 12% slovní tvary, které se vyskytují jak v textech chorvatských, tak i srbských, ale s různou frekvencí. Tyto odlišnosti ve frekvenci se pohybují od rozdílů nepatrných až po rozdíly velmi zřetelně vnímané, kdy si jsou již uživatelé vědomi vazby některých slov na to které národní prostředí. Jejich užití v jiném národním prostředí je pak totiž provázeno výrazným stylistickým zabarvením (např. ironie, charakteristika postav odlišného etnického původu atd.). 19.800 slovních tvarů je užito ve vzorcích obou jazyků s přesně stejnou frekvencí, přičemž tyto slovní tvary tvoří 3,9% textu. Takováto stoprocentní shoda ve frekvenci je však poměrně málo pravděpodobná a zejména u slov s vysokou frekvencí je víceméně dílem náhody. Společné jádro obou jazyků představují spíše velmi frekventovaná slova, jejichž výskyt se limitně blíží v obou vzorcích ke stejné hodnotě. Za společné jádro chorvatštiny a srbštiny lze pokládat např. slova, u nichž je v chorvatských a srbských textech shoda v intervalu <90% - 100%), přičemž 90% shoda vyjadřuje, že v 90 ze 100 případů bylo při překladu do chorvatštiny i srbštiny užito téhož slova, zatímco v 10 případech se objevil překlad odlišný. Slovních tvarů se shodou <90% - 100%) je 2.226 a tvoří 36% textu. Slovních tvarů se shodou <80% - 90%) je 4.292 a činí 20% textu. Mezi slovy, která bychom mohli zařadit do společného jádra, a slovy, která jsou specifická pro jeden či druhý jazyk, neexistuje ostrá hranice. Posouzení shod nebo rozdílů je snadné v krajních polohách – dosahuje-li míra shody ke 100%, či naopak blíží-li se k 0%, avšak přechod mezi těmito krajními polohami je plynulý. Z výše uvedeného plyne, že 56% textu je tvořeno 6.518 slovními tvary s velmi vysokou mírou shody <80% - 100%). Pouze 3,9% textu činí 19.800 slovních tvarů se stoprocentní shodou (13.141 těchto tvarů má jen po jednom výskytu v obou jazycích).

3.4.2 nestejný vztah k domácímu a mezinárodnímu lexiku

chorv.: ... živjela povučeno i upravo je taj nimbus tajne povećao **zanimanje** za nju.

... je u krivu, da tu nikada nije bilo **ljekarne**, niti je ikada upozнала ženu vitog vrata i ...

... koje je od Gabriela primao preko Mercedes, **šutljive ljekarnice**.

Časnik ih je jednu po jednu pregledao na radnom ...

Tada je Aureliano shvatio zašto je nezahvalno biti u **oporbi**.

... Četvrtog doba bilo je u Shireu već nekoliko **knjižnica** u kojima su se mogle naći mnogobrojne povjesnice ...

srb.: ... ostala postrani, i baš oreol tajne još povećava **interesovanje**.

... Tvrdila je da odista nikada nije postojala nikakva **apoteka**, niti je ikada poznavala neku ženu tankog vrata ...

... koje je primao od Gabrijele preko Mercedes, **ćutljive apotekarke**.

Oficir ih je jednu po jednu pregledao na radnom ...

Aurelijano je shvatio nezavidan položaj **opozicije**.

... u Okrugu su se već mogle naći nekolike **biblioteke** koje su sadržavale mnoge istorijske knjige i zapise. ...

3.4.3 tipologické rozdělení serbismů vycházející z materiálů, které jsem měla k dispozici (omezená kapacita korpusu – slovní zásoba pouze z oblasti beletrie)

3.4.3.1 některé serbismy, kterých se dnes v chorvatské jazykové praxi ne užívá

3.4.3.1.1 příklady chorvatských archaismů

Sopstven - Š. a A. výraz vůbec neuvádí

- S.: správně *vlastit, svoj*

chorv.: Ipak su zadržali nešto od svojih riječi, kao i **svoja imena** mjeseci i dana i velik broj ...

On je **sam svoj gospodar**.

... bilo još pojedinaca koji su proučavali **njihove knjige**, pa čak i skupljali izvještaje vilenjaka, patuljaka i ljudi o ...

Zbog toga je **vlastita nepravедnost** toliko uzbuđuje.

Časak je ležao nepomično kao da ga je oborila **vlastita kletva**, a onde odjednom zaplače.

Vodič su mi bili samo moji **osobni osjećaji** o tome što je privlačno ili dirljivo,

...

... savjet koji će vrijediti do kraja današnjeg dana (nakon toga neka vas prati i vodi **vaša osobna sreća**): ...

srb.: ... Ipak, zadržali su nešto svojih reči, kao i **sopstvena imena** za mesece i dane, i veliku zalihu ...

On je **sopstveni gospodar**.

... preostalo ih je nešto malo koji su proučavali **sopstvene knjige**, i čak od

Vilovnjaka, Patuljaka i Ljudi ...

Zbog toga je **sopstvena nepravедnost** toliko uzbuđuje.

... bio je tako nepokretan kao da ga je **sopstvena kletva oborila**; potom iznenada zaplaka.

Za vodiča imao sam samo **sopstvena osećanja** o tome šta je privlačno ili uzbuđljivo, ...

... savet, do kraja ovoga dana (posle toga **vaša sopstvena sreća** mora ići s vama i voditi vas) ...

Vek /vijek - Š.: 1. trvání života; věk, léta: *ljudski* ~ 2. doba trvání společenského jevu, který přestal existovat: ~ *Rimskoga Carstva* 3. datum spotřeby předmětu; trvání: ~ *broda* 4. velké historické období trvající více století dle periodizace v historiografii: *star* ~ 5. → *stoljeće*

- A.: archaicky hovorově *stoljeće* (stejně jako Š. na posledním místě)
- S.: lépe *stoljeće*

chorv.: ... produžila mu je život mnogo **više od njihova vijeka**, a takvu moć imaju ...

... bilo istina, bilo mu je suđeno da **na vijeke vjekova** luta od groba do groba zbog nesretnog ...

Joannes Scottus Eriugena, veliki teolog iz **devetog stoljeća**, bio je, nasuprot tome, sklon takvoj pretpostavci.

srb.: Prstena produžila mu je godine **znatno izvan njihovog veka**; ...

... suđeno da luta od groba do groba **na veke vekova**, a sve zato što ga nisu htela ...

Joannes Scottus Eriugena, veliki teolog iz **devetog veka**, bio je, nasuprot tome, sklon takvoj pretpostavci.

3.4.3.1.2 některé jasné serbismy

Učestvovati - Š.: → *sudjelovati*

- A.: výraz vyskytující se i v jiných slovanských jazycích
- S.: správně *sudjelovati*

chorv.: **Sudjelovala je** u velikom pohodu okončanom osnivanjem Maconda.

Mladi **je** José Arcadio slabo **sudjelovao** u tom procesu.

... reklamne svrhe **počela** kao jedna od prvih žena **sudjelovati** u religijama, jurila bi po cestama brzinom od ...

srb.: **Učestvovala je** u pohodu koji se završio osnivanjem Makonda, ...

Mladi Hose Arkadio jedva da **je učestvovao** u poslu.

... a moja majka **je počela** kao jedna od prvih žena, reklame radi, **da učestvuje** na auto-trkama, vozila je brzinom ...

Ubediti/ubijediti - Š.: → *uvjeriti*

- A.: ideologický žargon 1945 *uvjeriti*

- S.: správně *uvjeriti*

chorv.: ... povoljnije za pobunjenike, i još jedna da svoje pristalice **uvjeri** zašto ih valja prihvatiti.

... no Petra Cotes ga **je uvjerila** da su to ženska posla, pa je ...

Pa ipak, moja zapažanja s mnogobrojnih putovanja na jug **uvjerila su** me da sama ta trava ne potječe ...

srb.: ... mira korisne za ustanike, i druga godina da **ubedi** svoje pristalice da im odgovara da ih prihvate. ...

... ali Petra Kotes ga **je ubedila** da su to ženska posla, tako da je ...

Ipak, moja posmatranja mnogih putovanja po jugu **ubedila su** me da sama ta trava nije poreklom ...

3.4.3.2 slova objejující se v chorvatské jazykové praxi, avšak jako stylově zbarvená
Nazad – Š. i A bez kvalifikátoru viz *natrag*, dle S. lépe *natrag*

chorv.: ... osmijehom ga skinuo sa Sabinine glave i spustio **natrag** na stalak.

Zurio je u onu mrsku Cestu koja vodi **natrag na zapad** - do njegova doma.

Sam se okrene i pojuri **natrag niz stazu**.

srb.: ... osmehom ga skinuo sa Sabinine glave i spustio **natrag** na stalak.

Zagledao se naniže u mrski Put, koji je vodio **nazad ka zapadu** - ka njegovom domu.

Sem se okrete i jurnu **nazad stazom**.

Utisak – Š. i S. doporučují výraz *dojam*, dle A. německý kalk

chorv.: Drugim riječima, svi imaju **utisak** da je izuzetno pristupačna.

... na koji je to rekao izazvalo je stanovit **dojam**.

U to je doba Fernanda stekla **dojam** da je kuća nastanjena duhovima.

srb.: Drugim rečima, svi imaju **utisak** da je izuzetno pristupačna.

... na koji je to rekao ostavilo je izvestan **utisak**.

... je to u doba kad je Fernanda stekla **utisak** da je kuća puna vampira.

Ličano - Š.: lično → *osobno*

- A.: 1. ten, který vše čídí podle druhých osob a vychází při tom od sebe; subjektivní 2. hovorově osobní, privátní: *~ne stvari* 3. gramatický význam: *~ni glagolski oblik*

- S.: lépe *osoban: lična karta viz osobna iskaznica*

chorv.: **Lično** je odvela Terezu u redakciju, a Tomáš je ...

... i bili su bog i batina na svojem području, imali vlastite zakone, **osobne državne praznike**, novčanice s vlastitim potpisom, svečane uniforme ...

... dao se na svoj račun, ali bi to izravnao dok mu je **osobni liječnik** ministar zdravlja povećalom ...

U to je vrijeme tržište bilo poplavljeno **osobnim svjedočanstvima**.

... darova bila poruka koju je **napisao sam** Bilbo, a nekoliko je njih sadržavalo određenu aluziju ili ...

Čovjek zaista **mora osobno** živjeti u sjeni rata da posvema osjeti njegov ...

... te naposljetku osobnost ljudi, pa čak i svijest o **vlastitom biću**, sve dok ne potone u ...

... da Bog kao **osobnu uvredu** ne shvati omaložavanje svojega posrednika.

srb.: **Lično** je odvela Terezu u redakciju, a Tomaš je ...

... kraljevi na svojoj zemlji i imali sopstvene zakone, **lične državne praznike**, novčanice sa svojeručnim potpisima, sopstvene svečane ...

... samom sebi i oronulosti, ali kada je njegov **lični lekar** i ministar zdravlja, dolazeći po običaju da ...

Izdavaštvo je tada bilo preplavljeno **ličnim svjedočanstvima**.

... darova imao je etiketu, koju je Bilbo **napisao lično**, a nekoliko ih je sadržavalo izvestan smisao ili ...

Čovek zaista **mora lično** doći pod senku rata da potpuno oseti njegov ...

... kraju, identitet drugih osoba, čak i svest o **ličnom postojanju**, da bi se sve završilo utapanjem u ...

... da bog ne bi uzeo kao **ličnu uvredu** prezir prema njegovom posredniku.

Desiti se, dešavati se - Š. a A. bez kvalifikátoru viz *dogoditi se, zbiti se*

- S.: lépe *dogoditi se*

chorv.: ... pitali su se **što se to desilo** sa svijetom da se blago ne množi onako kao nekada, ...

A što **se dogodilo** gore, na onim vratima?

Reklo bi se da **se ništa ne dešava**, i da niko i ne želi da se ...

balkona i zapitala **što se to događa** kad ima toliko vojnika i odasvud dopire zveket oružja, ...

Ono **što se dogodi** jednom kao da se nikad nije dogodilo.

... ali u tom trenutku je primijetila da **se događa** nešto neobično - njegovo tijelo počelo se naglo ...

srb.: ... ako bih mozgao o tome **šta će se desiti** sa svetom posle moje smrti to bi mi

...

Šta **se desilo** gore kod vrata?

Izgleda da **se ništa ne dešava**, i niko ne izgleda kao da želi da ...

... balkona stručak karanfila i priupitah **šta se to dešava** kada odasvud navire vojska i zvecka oružje, a ...

Ono **što se dogodi** jednom kao da se pikad nije dogodilo.

... ali u tom trenutku je primetila da **se događa** nešto neobično - njegovo telo počelo je da ...

Porodica - Š.: 1. potomci zajedničkih vzdálenějších nebo bližších předků stejného příjmení; rod: *plemička* ~ 2. v biologii systémová kategorie v rozdělení fauny a flóry, která zahrnuje více rodů: ~ *ruža* 3. soubor produktů vzniklých při jednom výrobním programu: ~ *računala* 4. lingvisticky skupina geneticky příbuzných jazyků: *slavenska jezična* ~ 5. → *obitelj*

- A.: hovorově *obitelj*

- S.: 1. společenství ve stejné domácnosti, správně *obitelj*

chorv.: ... zadržala nad jednom na kojoj se vidjela **čtetveročlana porodica** - gola majka nagnuta iznad djece tako da ...

... u Breeju, Razigrani poni, koju od pantivijeka drži **obitelj Maslovar**.

... kad su hobiti počeli pušiti, sve legende i **obiteljske povijesti** uzimaju pušenje zdravo za gotovo;

srb.: ... zadržala nad jednom na kojoj se videla **čtetveročlana porodica** - gola majka nagnuta nad decom tako da ...

... krčmi u Brijju, Poni koji se propinje, koju **porodica Masločvor** drži od vremena pre zapisa.

... da puše, nije poznato - sve legende i **porodične istorije** uzimaju to kao nešto što se podrazumeva;

3.4.3.3 neke výrazy s odlišným významem (jejich sémantická pole se někdy částečně překrývají)

Čas - Š.: 1. okamžik 2. → *sat*

- A.: srbsky a. hodina jako jednotka času b. vyučovací hodina c. instruktáž, poučení o učení

- S.: 1. správně *sat* 2. dobře ve významu: *časak, trenutak, malo vremena*

chorv.: 1. význam *okamžik*

U dobar čas! - rekla je.

Kucnuo nam je čas.

... čini da ste krenuli na put **u posljednji čas**, ako niste i zakasnili.

... je tako iscrpljen da nije mogao govoriti, **svaki čas** bi se zagrenuo, hvatao dah i pravio beskrajne ...

... samo je gledala u ogledalo, **čas** u sebe, **čas** u njega.

2. význam *hodina*

Provela je prije toga **dva užasna sata** u spavaćoj sobi neke prijateljice, plačujući od smijeha i od straha, ...

... stražariti u smjenama: **tri sata** sna a **jedan sat** na straži.

... problijedi, preda citru jednome od učenika i **proglasi sat okončanim**.

... ga vidio najmanje... Zamislio se. - Najmanje **jedan sat!**

srb.: 1. význam *okamžik*

U dobar čas! - rekla je.

Kucnuo nam je čas.

Frodo je stigao **u poslednji čas** da ščepa Sema za kosu kad je ovaj ...

... tako iscrpljen da nije mogao da govori, **svaki čas** bi se zagrenuo, hvatao dah i pravio beskrajne ...

... njegovu ruku i samo je gledala u ogledalo, **čas** u sebe, **čas** u njega.

2. význam *hodina*

... je, pošto ju je pregledao **više od dva časa**, došao do nejasnog zaključka o smetnjama koje su ...

... stražariti u smenama: **tri časa** sna a jedan na stražu.

... je pobledeo, predao citru učeniku i **završio čas**.

... ga video najmanje... Zamislio se. - Najmanje **jedan sat!**

Zrak - Š. a A. stejně: ve fyzice a chemii obal Země, který se skádá převážně z dusíku, kyslíku a méně než 1% vzácných plynů, oxidu uhličitého, vodní páry, ozónu a znečištění: *planinski* ~

→ *zraka* – 1. jasný pruh, který vyzařuje zdroj světla: *Sunčeve ~e* 2. ve fyzice úzký pramen elektromagnetických vln nebo částic, které se pohybují v jednom

směru: *gama* ~ 3. v matematice část přímky ohraničená jedním bodem

- S.: 1. → *traka* 2. správně: plynová vrstva okolo Země

- srbsky vždy ve významu paprsek, nikoli vzduch (*vazduh*)

chorv.: ... su posred ulice hrpu sijena i zapalili ga snopom **sunčevih zraka**.

Iznenada se kroz vrata što su se otvorila prospe široka jarkožuta **traka svjetla**.

Nije tome krivo samo ovo sunce i **topao zrak** - promrmlja za se.

srb.: ... trave nasred ulice i zapalili je snopom **sunčevih zrakova**.

Iznenada jedan širok **žuti zrak** poteče veselo iz vrata koja su bila otvorena. ...

Ima u ovome nešto više od sunca i **toplog vazduha** - promrmlja on samom sebi.

3.4.3.4 některé chorvatské dialektismy

Talas - Š.: slovo řecko-tureckého původu → *val*

- A.: expresivně hovorově jazykem literatury viz *val*

- S.: správně *val*

chorv.: ... neba da posluži kao opravdanje za nov veliki **talas progona**.

... pod njegovim nogama Velika rijeka uvijala se kao **val** što se sunovraćuje pa se rušila niz vodopad ...

... je magla bila iskidana na mnoštvo perjanica i **valova** - ...

srb.: ... neba da posluži kao opravdanje za novi veliki **talas progona**.

... pod njegovim nogama Velika reka se uvijala kao **talas** koji se sunovraćuje i bacala se preko vodopada ...

... je magla bila raskidana u mnoštvo perjanica i **talasa**; ...

Hiljada - Š.: z řečtiny *tisuća*

- A.: hovorově jazykem literatury = *tisuća*

- S.: lépe *tisuća*

chorv.: ... njemu, u neopisivim mukama, izgubilo živote tri **stotine hiljada** crnaca.

... da bi političke zatvorenike trebalo amnestirati, ali navode **hiljadu razloga** zbog kojih ne mogu potpisati peticiju.

Držalo se da je za života imao preko **pet tisuća djece**, odreda nedonoščadi, s nebrojenim ljubavnicama bez ...

Uspio je ispisati **nekih četrnaest tisuća** kartica, kad se putem iz pravca močvare ...

Zid između nas otvorio je **tisućama, stotinama tisuća** ljudi oči i srce, mnogi

su uprkos predrasudama počeli shvaćati moju židovsku sestru jednako kao ja.
srb.: ... njemu, u neopisivim bitkama, izgubilo živote tri **stotine hiljada** crnaca.
... da bi političke zatvorenike trebalo amnestirati, ali navode **hiljadu razloga**
zbog kojih ne mogu potpisati peticiju.
... je za života morao imati više od **pet hiljada dece**, sve listom nedonoščadije,
s neprojenim ljubavnicama bez ...
Uspeo je da napiše **blizu četrnaest hiljada** kartona, kada se pojavio, na putu
iz močvare, ...
"Zid između nas" je otvorio **hiljadama, stotinama hiljada** ljudi oči i srce,
mnogi su počeli, uprkos ...

4.0 Vyhodnocení výzkumu na korpusovém materiálu

V této části bych ráda systematicky shrnula výsledky svého výzkumu na korpusovém materiálu a porovnála je s postulovaným typologickým přehledem rozdílů mezi srbským a chorvatským jazykovým standardem. Vyhodnocení bude kvůli přehlednosti členěno do stejných tematických oddílů, jakých jsem užila v části předcházející. Podrobněji budou popsány ty jevy, které jsem podle výsledků práce s paralelními korpusy přiřadila do jednotlivých oddílů.

Co se týče databáze, z níž pocházejí všechny příklady uvedené v kapitole věnované výzkumu na korpusovém materiálu, obsahují paralelní korpusy pouze texty beletristické (viz podkapitola 6.1 zkoumaný vzorek beletristických textů z paralelního korpusu INTERCORP). Jedná se tedy jen o jednu stylovou rovinu, jejíž slovní fond je logicky omezen. Knihy jsou navíc překlady z cizího jazyka do srbštiny, resp.

chorvatštiny, a proto je nutné počítat s individuálními odchylkami jejich textů (mám na mysli idiolekt překladatele nebo možný zásah redakce). Přesto lze však tento jazykový materiál považovat za reprezentativní vzorek. Ze zmíněného důvodu se mi příklady pro některé jevy uvedené v teoretickém přehledu rozdílů na začátku najít nepodařilo (v pravopise – tečka za řadovou číslovkou a zkratkami; ve fonologii – rozdílná reflexe fonému **f**, srbský foném **v** oproti chorvatskému fonému **b**, přejímky z hebrejštiny; v morfologii – v srbštině nesklonnost jednoho ze členů v nominálních syntagmatech typu *čiča Toma*, adjektivní sufixy **-ski** : **-ni**). Srovnání textů publicistických, odborných, či dokonce konfrontace hovorového jazyka by jistě přinesly závěry, které by se v některých bodech lišily. Zmíněnou diverzifikaci jazyka však přesně vystihuje teorie funkční stylistiky, kde každý funkční styl představuje vzor sám pro sebe. Toto tvrzení ovšem nebylo obecně platné vždy, zhruba do poloviny 20. století převládal názor, že vzorového jazyka užívají ve svých dílech nejlepší domácí literáti.

4.1 fonologie

4.1.1 potvrzené postulované fonologické jevy

Nejmarkantnější hláskové rozdíly se samozřejmě potvrdily: na prvním místě ekavský reflex jatu oproti jekavskému – zde jsem se snažila detailněji popsat alternace **ije/i** a **je/i**, které v chorvatštině zapřičiňují vznik alternant kořene *s i* (*deo* – *delovi* x *dio* – *dijelovi*; *videti* – *video* x *vidjeti* – *vidio*).

Jako zcela prokazatelné se ukázaly následující jevy:

Opozice srbských fonémů **v/j** oproti chorvatskému fonému **h** (*suv* – *suh*, *verovatno* – *vjerojatno*).

V srbštině dochází vždy k vokalizaci, nachází-li se hláska *l* na konci slabiky či slova za hláskou *o* (fonologicko-morfologická změna *o* + *-l* > *o* + *o* > *o* – dojde ke splynutí). V chorvatštině naopak zůstává hláska *l* v pravopise v této specifické pozici, kdy následuje za dlouhým vokálem, zachována, (*sô* – *sôl*, *vô* – *vôl*).

Srbský foném **o** oproti chorvatskému fonému **u** v jistých výrazech ilustruje odlišný vývoj původního vokálu (*krompir* – *krumpir*, *lobanja* – *lubanja*).

Podobně je tomu rovněž v případě reflexe původního ***tj>št/ć** (*saopštiti* – *priopćiti*, *sveštenik* – *svećenik*).

Rozdílná transkripce diftongů **au**, **eu** – chorvatský pravopis užívá podoby *au*, *eu*, zatímco srbský *av*, *ev* (*Evropa* – *Europa*, *Augustin* – *Augustin*).

Poměrně rozdílné je rovněž přejímání cizích slov (mj. opozice hláskových skupin **-tij-** : **-cij-** – např. srb. *diplomacija* oproti chorv. *diplomacija*). Výraznější rozdíly najdeme zj. v přejímání slov řeckého původu (*istorija* – *historija*, *hemijski* – *kemijski*, *okean* – *ocean*) a liší se i vlivy, které tuto oblast v srbském, resp. chorvatském prostředí formovaly. Na srbsčinu působila v tomto ohledu francouzština, zatímco na chorvatštinu latina (*vizuelan* – *vizualan*, *santimetar* – *centimetar*). Odlišné je rovněž přejímání slov nekončících na **st**, **št**, **zd**, **žd**. Srbsčina se v tomto případě důsledně řídí svými hláskovými zákonitostmi a vkládá mezi koncové konsonanty vokál *a*, kdežto chorvatština připouští výjimku a ponechává tyto výrazy bez vloženého vokálu (*subjekat* – *subjekt*, *elemenat* – *element*).

Příklady jednotlivých jevů se z určité části shodují s příklady z teoretického přehledu (jevy vyskytující se v omezeném počtu slov), ve většině jsem se ovšem snažila postulované jevy rozšířit o příklady další (např. hlásková skupina **tač** : **toč** – *tačka* – *točka*).

4.1.2 další fonologické jevy

V těchto případech najdeme někdy v chorvatštině kolísání mezi dvěma hláskovými podobami, zatímco se v srbsčině užívá pouze jedné této varianty (např. **upr** : **uspr** – v chorvatštině na rozdíl od srbsčiny možné oboje, ale častěji skupina **uspr**, což dokládá i kvantitativní vyjádření – *uprkos* – *usprkos*).

4.1.2.1 tok : tijek

V chorvatštině existují obě hláskové skupiny, avšak s odlišným významem (**tok** – pohyb v prostoru; **tijek** – pohyb v čase). V srbsčině se setkáváme pouze s hláskovou podobou **tok**. Uvědomuji si, že jsem tímto způsobem sice přesáhla do roviny lexikální, ale domnívám se, že v rovině časového významu se tento rozdíl řadí do fonologie.

4.1.2.2 i : je

Tato opozice podle mého soudu může v praxi zapříčinit vznik homonymie, neboť v chorvatštině najdeme výraz *uticati* → *utaknuti* (vsunout), zatímco v srbsčině *uticati* = chorv. *utjecati* (mít vliv, ústit).

4.1.2.3 srbská tendence přizpůsobit pravopis více výslovnosti

Tuto svou domněnku spatřuji v srbsčině v několika bodech – (1) v absenci

koncového **-r** u určitých výrazů (*takođe – također, juče – jučer*) a (2) v jevech, jimž jsem věnovala samostatný oddíl: (a) tázací zájmena (zde v srbském pravopise vypadává počáteční **t** – v chorvatštině hovorová výslovnost – *ko – tko, neko – netko, niko – nitko*); (b) psaní futura I (zde v obou jazycích stejná spojivá výslovnost, avšak pouze srbský pravopis důsledně fonologický – př. chorv. *past ću [pašću]* x srb. *pašću [pašću]*) a (c) transkripce cizích vlastních jmen (srbská transkripce je na rozdíl od chorvatské důsledně fonetická – *Jap de Hop Shefer – Jaap de Hoop Scheffer; Vašington – Washington*).

4.1.2.4 srbská tendence ke koncovce **-a** u příslovčí času

Tento závěr vychází z kvantitativního srovnání. V srbštině se totiž častěji užívá dvouslabičné podoby těchto příslovčí (*kada, tada, sada* atd.). Nutno ovšem dodat, že to nelze tvrdit absolutně, v obou jazycích jde o dublety.

Podobně v morfologii v opozici mezi předložkami **s, sa** a **k, ka** (viz níže). Zajímavé je, že v srbské deklinaci přídavných jmen lze naopak vysledovat tendenci ve své podstatě opačnou, neboť se zde častěji vyskytují tvary končící na konsonant, a ne na vokál (*mog – moga; mojeg – mojega; mom – mome; mojem – mojemu*).

4.1.2.5 přízvučné tvary slovesa být ve 3.os., sg., prézenta

Srbština dává přednost delší formě, kde za sebou následují dvě *e* (rovněž doloženo kvantitativně) – *jeste – jest*. Vokál je tedy opakován podle stejného principu jako v předcházejícím oddíle.

4.2 morfologie

4.2.1 potvrzené postulované morfologické jevy

Dané body jsem se snažila blíže analyzovat a přiřadit k nim další příklady, které korpus vykázal.

Do této kategorie patří:

Deklinace číslovek základních (v chorvatštině sklonné častěji – *ošamućen od dve nostalgije – smušen dvjema nostalgijama*).

Vypůjčky mužského rodu (nejčastěji jména činitelská) v srbštině na **-a** (*šovinista* – ženská deklinace), zatímco v chorvatštině na **-t** (*šovinst* – mužská deklinace).

Několik příkladů rozdílů v morfonologické struktuře (*ubica – ubojica*; v

chorvatštině dnes preferována přípona **-telj** oproti příponě **-lac** – *gledalac* – *gledatelj*; v srbštině důsledně ve významu *proti* předpona **protiv-**, zatímco v chorvatštině předpona **protu-** – *protivpožarni* – *protupožarni*) a v rodě (*poseta* – ž.r. x *posjet* – m. r.; u výrazu *sekund/sekunda* vykázal česko-srbský korpus kolísání).

Opozice prefixů **sa : su** nejčastěji ve významu *společně* (*savremen* – *suvremen*, *saputnik* – *suputnik*).

Předložky **k, ka** a **s, sa** (v srbštině vokalizované tvary i před iniciálními konsonanty a skupinami, které jejich užití výhradně nepodmiňují – *ka vratima* – *k vratima*, *sa njim* – *s njime*).

Srbská deminutivní koncovka podstatných jmen **-če** – *prozorče* – deklinace stř. r. – kořen kromě nominativu, akuzativu a vokativu končí na *t* (kmenotvorná přípona) x chorvatská deminutivní koncovka **-ić** – *prozorčić* (tato koncovka ovšem funguje v deminutivním významu v srbštině také).

Přípony sloves cizího původu (v chorvatštině výhradně **-irati, -iram**, kdežto v srbštině **-isati, -išem/-ovati, -ujem** – *kontrolisati* – *kontrolišem* x *kontrolirati* – *kontroliram*; *dešifrovati* – *dešifrujem* x *dešifrirati* – *dešifriram*).

4.2.2 další morfologické jevy

4.2.2.1 **je** vs. **ju**

Jak ukázalo kvantitativní vyjádření, v chorvatštině se při užití akuzativu osobního zájmena **ona** častěji objevuje dubletní tvar **ju**, i když nenásleduje nepřízvučný tvar slovesa být ve 3.os., sg., prézenta (*nije uspeo da je privoli* – *nije ju uspijeva*o *uzdrmati*). Jen pro úplnost, prvotním účelem tohoto pravidla je předcházení tvarové homonymie – např. *vidjela je je* → *vidjela ju je*.

4.2.2.2 **njen** vs. **njezin**

Kvantitativní srovnání rovněž ukázalo, že v chorvatštině převažuje ve 3.os., sg., feminina přivlastňovací zájmeno **njezin**, a v srbštině naopak dubleta **njen**.

4.2.2.3 deklinace přivlastňovacích zájmen

V srbštině se na rozdíl od chorvatštiny častěji setkáváme s tvary staženými, delší tvary zakončené na vokál se v česko-srbském korpusu objevily pouze v konstrukcích, v nichž následovaly až za podstatným jménem. V chorvatštině jsou tyto tvary (koncový vokál je v chorvatské terminologii označován jako *navezak*) užívány v klasickém přivlastňovacím postavení. Podobně je tomu i u osobních zájmen, kde se

v chorvatštině častěji vyskytují tvary *mnome*, *njime*, *njome*. V srbštině se tohoto koncového **-e** téměř neužívá.

4.2.2.4 analogicky deklinace vztažného zájmene **koji** (který)

V srbštině dochází při deklinaci vztažného zájmene **koji** častěji k tvarové homonymii s tázacím zájmenem **ko/tko** – *koga* x *kojeg(a)*; *kom(e)* x *kojem(u)* – *razlog zbog koga bi Rebeka ubila čoveka* – *razlog iz kojeg bi Rebeca usmrtila čovjeka*.

4.3 syntax

4.3.1 potvrzené postulované syntaktické jevy

Postupovala jsem opět tak, že jsem postulovanou typologii konfrontovala s korpusem, abych ji mohla buď rozšířit, nebo prokázat na dalších příkladech.

Do tohoto oddílu jsem zařadila:

Dakanje – jev spojovaný s tzv. balkánským jazykovým svazem, který charakterizuje mj. ztráta infinitivu (*Mogao bih to da kažem i drugačije* – *Mogao bih to reći i drukčije*; *Pipin poče da zaostaje* – *Pippin je počeo pomalo zaostajati*; *Činilo joj se da će da povrati* – *Činilo joj se da će povraćati*). V srbštině lze podle mého názoru zmíněný jev vysledovat i v analytickém imperativu s výrazem **nemoj/-te** (*Nemoj da me pratiš* – *Nemoj me pratiti*). Nutno dodat, že na rozdíl od spojení této konstrukce s modálními i nemoďálními slovesy, které se ve spisovné chorvatštině nedoporučuje, se její užití v imperativu liší stylistickým zabarvením. V srbštině je takto utvořený imperativ v podstatě neutrální, zatímco v chorvatštině nabývá ve srovnání s infinitivem stylového zabarvení.

Jmenné skloňování přivlastňovacích zájmen a přídavných jmen – v srbštině jsou na rozdíl od chorvatštiny za spisovné považovány koncovky přídavných jmen v určitém tvaru (v chorvatštině hovorově, spisovně tzv. jmenné skloňování) – *od njegovog oca* – *od njegova oca*; *u očevom stanu* – *u očevu stanu*.

Srbsky spisovně **šta** i **što**, v chorvatštině **šta** hovorově, spisovně jedině **što**.

Předložky: **kod** – v srbštině vyjadřuje směr, v chorvatštině možné pouze hovorově, spisovně ve významu *u + G* (*gdje?* – *kod liječnika*)

posle/poslije vs. **nakon** – v užití téměř stoprocentní opozice

Spojky: **te** – v srbštině užíváno vedle poměru slučovacího i v poměru důsledkovém, ne však ve spojení dvou větných členů, jak je tomu v chorvatštině

pošto – ve spisovné chorvatštině by se tato spojka neměla objevit ve významu příčinném, ale pouze časovém (*poté co*), v srbštině oba významy

no – jednak frekventovanější v chorvatštině, jednak v konfrontaci se srbským územ v opozici se spojkou **ali** (která samozřejmě funguje v obou jazycích)

naime – zde se potvrdila má domněnka o individuálních odchylkách jednotlivých textů, neboť ačkoli vyšla tato spojka v celkovém mezikorpusovém srovnání jako specifikum chorvatštiny, její rozložení se ukázalo jako výrazně nerovnoměrné, v textech menšího česko-srbského korpusu, s nimiž jsem pracovala, byla totiž použita častěji než v analogických textech korpusu česko-chorvatského (v chorvatských překladech stejných vět nebyla tato spojka zastoupena žádným jiným výrazem)

Příslovce: **dockan** – výlučně srbský výraz, chorvatsky funguje v tomto významu příslovce **(pre)kasno**, které se ovšem v srbštině objevuje také; stejná opozice v komparativu – **docnije x kasnije**

Rozdílný rozsah významu příslovcí místa **gdje, kamo, kuda** a jejich korelativních tvarů (**ovdje, ovamo, ovuda**) – chorv. **kamo** = srb. častěji **gde/kuda**; ke stejnému směřování významu směru a místa dochází v srbštině u předložky **kod**.

Rozmístění enklitik ve větě – srbský mluvený i psaný standard řídí pravidla významově logická (enklitika nevstupuje mezi složky rozvitého větného členu, jak je tomu v chorvatském psaném standardu) – *Toga dana je Italijan s njima ručao* – *Toga je dana Talijan objedovao s njima*.

4.3.2 další syntaktické jevy

4.3.2.1 otázky zjišťovací

Pro srbštinu je typická konstrukce **da li** + *sloveso v určitém tvaru*, zatímco chorvatština užívá konstrukce *sloveso v určitém tvaru* + **li** – *Da li odbijate?* – *Odbijate li?* (objevuje se i ve větách vedlejších).

4.3.2.2 dokonavá/nedokonavá slovesa ve větách vedlejších = užití futura II (dokonavý přítom slovesa **biti** + přičestí minulé plnovýznamového

slovesa)

V chorvatštině lze spisovně v určitých druzích vedlejších vět ve futuru II užít pouze slovesa nedokonavá (dokonavá slovesa zde vystupují v přítomnosti), zatímco v srbské se v této větné konstrukci objevují slovesa dokonavá i nedokonavá (chorv. možné jen hovorově).

H⁶ (futurum I)
 ↘
 V⁷ (futurum II/přítomnost)

H (futurum I)
 ↘
 V (futurum II)

Z uvedeného výčtu podle mého názoru vyplývá, že je srbská kodifikační norma z určitého pohledu benevolentnější, otevřenější vlivům jiných jazyků a v užití některých výrazů a gramatických kategorií variabilnější a volnější.

4.3.2.3 srbská tendence vyjadřování neurčitosti (členem v podobě číslovky **jedan**) a určitosti (osobním zájmenem v podmětu)

Usoudila jsem tak z toho, že číslovka **jedan** (jeden) ve všech třech rodech a osobní zájmena **on**, **oni** (on, oni) vyšly v mezikorpusovém kvantitativním srovnání jako srbská specifika. V chorvatštině je tato tendence mnohem slabší, chorvatské překlady stejných vět jsou nejčastěji bez číslovky ve funkci členu, resp. s nevyjádřeným podmětem (*To je jedna bogata i prijatna zemlja – To je bogat i ugodan kraj; Jedan od znakova promene koji je on brzo opazio – Jedan od znakova promjene koje je uskoro zapazio*).

4.4 lexikologie

Vzhledem k tomu, že obzvláště na poli lexikologie může docházet k jistým manipulacím, pojala jsem tuto podkapitolu především jako přehled nejmarkantnějších rozdílů ve slovní zásobě. Jednotlivé příklady jsem stejně jako v předchozích podkapitolách čerpala částečně z počáteční typologie a částečně z kvantitativního mezikorpusového srovnání. K co nejobjektivnějšímu přiřazení jednotlivých výrazů do oddílů, které jsem si vytyčila, jsem využila tří různých slovníků. Je zajímavé, že kvalifikátory u týchž hesel si někdy protiřečily, někdy se jistým způsobem doplňovaly a někdy jsem přišla i na to, že některý slovník dané heslo vůbec neobsahuje. Jak jsem se již zmínila dříve, hranice v této oblasti jsou navíc často

⁶ věta hlavní

⁷ věta vedlejší

poměrně nejasné. Nelze proto v mnohých případech dospět k definitivnímu závěru.

Jednotlivé oddíly představují v chorvatštině typy serbismů (jde tedy o výčet pojatý z jedné strany). Pojem *serbismus* (při vědomí dialektiky pojmu *kroatismus*, chorvatského slova, kterého se v srbštině neužívá) Stjepko Težak definuje jako *rozpoznatelný element srbštiny přejatý do chorvatštiny* (Težak 1999: 6). Nesmíme ovšem zapomínat na fakt, že se tímto názvem často poměrně nesystematicky označují rovněž turcismy, rusismy a slova přejatá ze staroslověnštiny a jiných evropských jazyků. Důvodem je skutečnost, že jsou zmíněné *-ismy* pro srbštinu typičtější než pro chorvatštinu, a také to, že mnohá slova nechorvatského původu přicházela do chorvatštiny přes srbštinu. Např. v případě turcismů totiž existuje poměrně velký počet slov, která se ve spisovné srbštině ustálila jako stylově neutrální, zatímco v chorvatštině fungují jako stylově zbarvená.

4.4.1 nestejný vztah k domácím a mezinárodnímu lexiku

V chorvatštině lze vysledovat větší tendenci nahrazovat slova cizího původu domácími výrazy (nabízí se zde tedy v některých případech i otázka purismu) – např. *apotéka – ljekarna; biblioteka – knjižnica*. Domnívám se, že v tomto bodě můžeme vidět i souvislost s transkripcí mezinárodního lexika, neboť se liší také způsob nakládání s ustálenými přejímkami. Jak jsem se již zmínila dříve, chorvatština ve větší míře zachovává původní pravopis cizích slov, srbština pravopisně naopak zaznamenává jejich fonetickou podobu.

4.4.2 některé serbismy, kterých se dnes v chorvatské jazykové praxi neužívá

Ve své práci jsem se na vzorku, který jsem měla k dispozici, pokusila o zachycení dynamiky vývoje slovní zásoby, a proto jsem vedle jasných serbismů (např. *učestvovati*) z tohoto oddílu vyčlenila podskupinu chorvatských archaismů (např. *sopstven*). Zmíněný proces ovšem funguje oběma směry, existují výrazy, jichž se dnes v chorvatštině běžně užívá, ovšem v srbštině mohou být označeny za archaické.

4.4.3 slova objevující se v chorvatské jazykové praxi, avšak jako stylově zbarvená

Tato skupina se ukázala jako početně největší, což potvrzuje hypotézu, z níž jsem vycházela. Příčina by měla opravdu spočívat ve vágnosti hranic užití jednotlivých výrazů (např. *nazad*). I zde můžeme v posledních dvaceti letech zaznamenat poměrně výrazné změny. Domnívám se, že do počátku 90. let 20. století

tuto oblast alespoň z části ovlivňoval federální rámec dnes bývalé Jugoslávie (médiá, legislativa, JNA atd.). Jistý dnešní rozkol pak podle mého názoru dokládají již odlišná, nezávisle na sobě vznikající pojmenování nových pojmů (př. chorv. *pržilica* – srb. *pisač* – č. *vypalovačka*), při jejichž užití již druhá strana nezná příslušný ekvivalent. Podobné je to také např. při dabování animovaných filmů a pořadů pro děti, a to ve chvíli, kdy je stejná verze použita nejen v prostoru, kde vznikla. Jsem si vědoma skutečnosti, že mnohé tyto výrazy spadají do slangu mladých, který se ze své definice neustále a poměrně rychle mění, a bylo by proto možné namítnout, že by k takovému vývoji došlo i pod zastřešujícím rámcem srbochorvatštiny. Já jsem se však snažila zdůraznit ty neologismy, jež nakonec postupně přecházejí z hovorového jazyka do spisovného.

4.4.4 některé výrazy s odlišným významem

Sémantické posuny vybraných výrazů lze podle mého mínění vysvětlit velikostí štokavského jazykového prostoru, přesto je nesmírně zajímavé tyto nuance přesně zachytit a doložit. Tento jev podle mého názoru dokazují mj. výrazy *čas* a *zrak*, které se ve svých významech v chorvatštině a srbštině částečně shodují a zároveň částečně odlišují. Výraz *čas* funguje v obou jazycích ve významu *okamžik*, pouze v srbštině však nabývá rovněž významu *hodina* (jako časové jednotky či vyučovací hodiny). Chorvatština v tomto významu užívá výrazu *sat*. Podobně je tomu i u druhého příkladu, kdy se chorvatština a srbština shodují u výrazu *zrak(a)* ve významu *paprsek*, v chorvatštině ovšem funguje tento výraz i ve významu *vzduch*. V srbštině najdeme ve zmíněném významu výlučně výraz *vazduh*.

4.4.5 některé chorvatské dialektismy

Tento oddíl podle mého soudu zahrnuje otázku normativního výběru spisovné slovní zásoby a opět dokazuje rozsah štokavské jazykové oblasti. Obsahuje výrazy, jichž je v chorvatštině užíváno pouze regionálně, respektive dialektálně, zatímco v srbštině jsou kodifikovány jako spisovné. Přesto lze tvrdit, že jejich užívání v některých chorvatských regionech převládá nad spisovnými ekvivalenty. Je tedy možné, že jsou součástí aktivní slovní zásoby překladatelů pocházejících z takových oblastí, nebo je překladatelé využívají pro charakteristiku literárních postav. Jako konkrétní příklady jsem v tomto oddíle uvedla výrazy *talas* (chorv. lépe *val*) a *hiljada* (chorv. lépe *tisuća*), které výskytem v obou paralelních korpusech (česko-chorvatském a česko-srbském) potvrdily skutečnost, že, ač s odlišnými kvalifikátory,

fungují jak v lexiku chorvatském, tak srbském.

5.0 Závěr

Cílem této diplomové práce bylo v první řadě komplexní uchopení problematiky srbochorvatského jazykového prostoru, ačkoli se obsah soustředil a zúžil pouze na opozici srbsko-chorvatskou. Mým záměrem bylo zdůraznit roli a význam jazykových otázek, neboť jsem přesvědčena, že zde má toto téma v porovnání s jinými částmi světa značný rozsah a daleko emocionálnější náboj. Domnívám se rovněž, že je tento charakteristický rys ze strany Západu jistým způsobem přehlížen, či možná lépe řečeno nepochopen. To navíc komplikuje skutečnost, že samy zainteresované strany mnohdy přistupují k daným otázkám zcela odlišně a nutí tak nezúčastněné rozhodnout se jen pro jedno, jimi nabízené řešení. Nebudu se však dále pouštět do politicky směřovaných úvah; ve své práci jsem chtěla především podat co nejvěrněji sestavený obraz a reflexi zdejší jazykové situace. Podle mého názoru se totiž v jejich pochopení skrývá mnoho odpovědí na stále aktuální otázky tohoto regionu.

Jak jsem se již zmínila dříve, chtěla jsem, aby má práce působila především vyváženě, a proto jsem pro uvedení do tematiky zvolila příslušný historický rámec od poloviny 19. století. Úlohou této podkapitoly bylo z mého pohledu osvětlit mnohé, dnes zdánlivě nezřetelné souvislosti. Abych zamezila zkreslení či překrucování údajů, považovala jsem za nejdůležitější faktor jejich přesnosti. Z uvedeného historického exkursu bylo již možné přejít k oblasti čistě lingvistické, a to k jazykovému standardu.

Do této podkapitoly jsem zahrнула interpretaci děl jazykovědců jak chorvatských (zj. R. Katičić, J. Silić, D. Brozović), tak srbských. Spojnicí obou „táborů“ se stala výchozí základna v podobě teorie funkční stylistiky, která jednotlivé funkční styly a jazykový standard jako součásti mechanismu jazyka vidí především z pozice úlohy jim dané. Následoval popis jazykového standardu, práce s definicemi a z nich vyplývajícími vlastnostmi. Ráda bych na tomto místě znovu zmínila dílo R. Simiće a J. Jovanović, neboť se mi nesmírně zajímavá zdála pasáž pojednávající o specifikách současné srbské jazykové situace. Přinesla totiž přesnou analýzu příčin rozpadu konceptu srbochorvatského jazyka i s jeho důsledky pro srbskou jazykovou entitu. Pokusila jsem se rovněž o konfrontaci pohledů obou stran na dnešní stav jazykového standardu v jejich prostředí. Co se týče jazykového materiálu čerpaného z paralelních jazykových korpusů vznikajících v rámci projektu INTERCORP, snažila jsem se postupovat tak, abych mohla daný jev prezentovat skutečně jako průkazný. Mým cílem bylo zachytit stav v jedné stylové rovině a domnívám se, že závěry, k nimž jsem dospěla, lze s vědomím určitých omezení beletristických textů (postulované jevy, které se mi v korpusu najít nepodařilo, ačkoli bezesporu existují) považovat za nosné na úrovni uvažování o jazyku jako celku.

Svou práci jsem koncipovala tak, aby první dvě podkapitoly vytvořily dostatečný rámec pro typologický přehled rozdílů mezi srbským a chorvatským standardním jazykem. Tuto část jsem záměrně začala jakousi ukázkovou větou rozdílů. Jako společný rys všech vyčleněných rovin se ukázala skutečnost, že jsou odlišnosti obou standardů podmíněny jejich historií (vlivy kulturní) a vlivy nestejného jazykového okolí. Do pravopisných rozdílů jsem zahrнула další historický exkurs, neboť byl nutný pro konfrontaci dnes platných pravidel. V kapitole věnované výzkumu na korpusovém materiálu jsem tento tematický okruh zařadila do fonologie. U hláskových (fonologických) rozdílů jsem, pokud to bylo možné, postulované fonologické jevy rozšířila o nové příklady; u jevů dalších jsem se snažila zachytit zejména kolísání, které se v hláskové podobě výrazů, doložené i kvantitativně, objevuje poměrně často. Za charakteristickou a významně určující považuji srbskou tendenci přizpůsobit ve větší míře pravopis výslovnosti a tendenci opakovat bezprostředně za sebou u určitých výrazů stejný vokál. Domnívám se, že druhý zmíněný rys dovytváří celkový zvukový dojem jazyka. Následovaly rozdíly přízvukové (akcentuace), kde byly ze srbské strany rozdíly v akcentuaci jatu zmiňovány nesporně proto, že je ekavsko-jekavská opozice v jeho reflexu vlastně vnitrosrbská. Ze srovnání gramatik dále vyšlo najevo, že jsou přízvukové dublety častěji kodifikovány v srbském

standardu. Opačně je tomu pouze v instrumentálu sg. osobních zájmen, kde jsou v chorvatštině kodifikovány i tvary s koncovým *-e*. V oddíle tvarových (morfonologických a morfologických) rozdílů, vedle potvrzených postulovaných jevů, z práce s korpusem vyplynuly zájmenné dublety a rozdíly v deklinaci přivlastňovacích zájmen a vztažného zájme *koji* (který). V syntaktických rozdílech se mi, jak doufám, nejdříve podařilo podstatně rozšířit postulovanou typologii. Jako jevy další jsem zařadila konstrukci otázek zjišťovacích, užití futura II ve větách vedlejších a podle mého soudu velice zajímavou srbskou tendenci vyjadřování neurčitosti (členem v podobě číslovky *jedan*) a určitosti (osobním zájmenem v podmětu) doloženou rovněž kvantitativně. Srbskou kodifikační normu jsem celkově zhodnotila jako volnější a možná ve svém důsledku i flexibilnější. Co se týče oddílu posledního, lexikálních rozdílů, jedná se nesporně o oblast s často přesně nestanovitelnými hranicemi, která je výrazně a nezdědka vědomě a záměrně ovlivňovaná zvnějšku. V této souvislosti byla podle mého mínění nezbytná definice pojmu *serbismus*, neboť poskytla opodstatnění následujících kategorií, které jsem se snažila vytyčit tak, aby podaly co nejvýstižnější náčrt struktury slovní zásoby z pohledu vztahu původně srbského a chorvatského lexika. Doufám, že se mi zde podařilo zachytit i určitou výpovědní hodnotu jednotlivých výrazů; pokusila jsem se vlastně o zmapování postoje k slovní zásobě (nestejný vztah k domácím a mezinárodnímu lexiku). Jsem rovněž toho názoru, že by do budoucna byla v každém případě zajímavá analýza soustředěná pouze na neologismy, které pojmenovávají tentýž předmět, ale vznikají nezávisle na sobě.

Srbochorvatský jazykový prostor představuje z mnoha hledisek nesmírně komplikovaný celek. K objektivnímu posouzení jeho aktuálních vnitřních otázek a sporů jsou podle mého mínění nezbytné nejen komplexní znalosti dané faktické problematiky, ale i povahových rysů zdejších národů. Mnohé záležitosti zůstávají i nadále otevřené, neboť, troufám si tvrdit, často chybí vůle ke shodě. Tato práce byla myšlena především jazykově, ale snažila jsem se i o vykreslení kontextu této problematiky. Dalším souvisejícím aspektem je totiž reakce tak říkajíc „zbytku světa“, často plná absolutního nepochopení. Region západního Balkánu platí dnes v Evropě za politicky důležitou a strategickou oblast, a proto mám za to, že je nutné usilovat o konstruktivní dialog a spolupráci.

6.0 Seznam použité literatury

- ANIĆ, V.: *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb, Novi Liber 1998.
- ANIĆ, V. – SILIĆ, J.: *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb, Školska knjiga 2001.
- BARIĆ, E.: *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb, Školska knjiga 1979.
- BRODNJAK, V.: *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*. Zagreb, Školske novine 1992.
- BROZOVIĆ, D.: O općim jezičnim i izvanjezičnim uvjetovanostima standardnonovoštokavske pravopisne problematike sa stanovišta njezina historijata i suvremenoga stanja. In: SAMARDŽIJA, M. (ed.): *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb, Matica hrvatska 1999.
- ČERMÁK, F.: *Jazyk a jazykověda*. Praha, Karolinum 2001.
- HUDEČEK, L. – MIHALJEVIĆ, M. – VUKOJEVIĆ, L. (eds.): *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb, Pergamena 1999.
- KATIČIĆ, R.: *Hrvatski jezični standard*. Zagreb, HAZU 2004.
- KOVAČEC, A.: *Izazovi globalizacije i hrvatski jezični standard*. Zagreb, HAZU 2004.
- MILOŠEVIĆ, M.: *Gramatika srpskoga jezika*. Beograd, Draganić 2003.
- Odluke Odbora za standardizaciju srpskog jezika. Dostupné na www.rastko.org.yu/filologija/odbor/index.html
- PEŠIKAR, M. – JERKOVIĆ, J. – PIŽURICA, M.: *Pravopis srpskoga jezika*. Matica srpska 1994.

- POŽGAH HADŽI, V. – VUJEVIĆ, M.: Hrvatski i srpski u kontrastu. Ljubljana, Filozofski fakultet 9. - 10.5. 2003.
- PRANJKOVIĆ, I.: *Jezikoslovna sporenja*. Zagreb, Konzor 1997.
- SAMARDŽIJA, M.: Predgovor. In: SAMARDŽIJA, M. (ed.): *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb, Matica hrvatska 1999.
- SILIĆ, J.: *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb, Disput 2006.
- SILIĆ, J.: Leksik i norma. In: SAMARDŽIJA, M. (ed.): *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb, Matica hrvatska 1999.
- SIMIĆ, R. (ed.): *Pravopisni priručnik srpskoga književnog jezika*. Beograd, Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika, 1998.
- SIMIĆ, R. – JOVANOVIĆ, J.: *Osnovi teorije funkcionalnih stilova*. Beograd, Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika 2002.
- STANOJČIĆ, Ž. – POPOVIĆ, Lj.: *Gramatika srpskog jezika*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva 2005.
- ŠESTÁK, M. – TEJCHMAN, M. – HAVLÍKOVÁ, L. – HLADKÝ, L. – PELIKÁN, J.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1998.
- ŠONJE, J.: *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“ 2000.
- TEŽAK, S.: *Hrvatski naš (ne)zaboravljeni*. Zagreb, Tipex 1999.
- TEŽAK, S. – BABIĆ, S.: *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb, Školska knjiga 1992.

6.1 zkoumaný vzorek beletristických textů z paralelního korpusu INTERCORP

- Baricco, Alessandro: *Svila*. [Přel. Ana Srbinović.] Beograd, B92 1997.
- Baricco, Alessandro: *Svila*. [Přel. Vanda Mikšić.] Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske 1998.
- Coelho, Paulo: *Alhemičar*. [Přel. Radoje Tatić.] Beograd, Paideia 1996.
- Coelho, Paulo: *Alkemičar*. [Přel. Tatjana Tarbuk.] Zagreb, V.B.Z. 2007.
- García Marquez, Gabriel: *Jesen patrijarha*. [Přel. Milan Komnenić.] Beograd, Prosveta 1979.
- García Marquez, Gabriel: *Patrijarhova jesen*. [Přel. Milivoj Telečan.] Zagreb, V.B.Z. 2003.
- García Marquez, Gabriel: *Sto godina samoće*. [Přel. Jasna Mimica Popović.] Beograd, Beogradski grafički izdavački zavod 1973.
- García Marquez, Gabriel: *Sto godina samoće*. [Přel. Nina Lanović.] Zagreb, V.B.Z.

2006.

Hrabal, Bohumil: Služio sam engleskog kralja. [Přel. Dragoljub Matić.] Beograd, Agencija Trivić 2005.

Hrabal, Bohumil: Dvorio sam engleskoga kralja. [Přel. Miroslav Čihak.] Zagreb, Hena com 2002.

Kohout, Pavel: Cijanid u pet. [Přel. Božidar Djurović.] Danolovgrad – Podgorica, Bijeli Andjeo, Most 2001.

Kohout, Pavel: Cijankalij u pet. [Přel. Renata Kuchar.] Zagreb, Rukopis překlada od překlada telky 2004.

Kundera, Milan: Nepodnošljiva lakoća postojanja. [Přel. Nikola Kršić.] Beograd, Gramatik 2005.

Kundera, Milan: Nepodnošljiva lakoća postojanja. [Přel. Nikola Kršić.] Sarajevo, Veselin Masleša 1985.

Kundera, Milan: Smešne ljubavi. [Přel. Nikola Kršić.] Beograd, Gramatik 2004.

Kundera, Milan: Smiješne ljubavi. [Přel. Nikola Kršić.] Zagreb, Meandar 2000.

Ouředník, Patrik: Europeana. Kratka istorija dvadesetog veka. [Přel. Eva Plešingerová.] Beograd, Samizdat, B92 2003.

Ouředník, Patrik: Europeana: Kratka povijest dvadesetog stoljeća. [Přel. Branka Čačković.] Zagreb, Profil international 2006.

Tolkien, John Ronald Raul: Gospodar prstenova 1. [Přel. Vlada Urošević.] Beograd, Nolit 1981.

Tolkien, John Ronald Raul: Gospodar prstenova. [Přel. Zlatko Crnković, Neven Antičević] Zagreb, Algoritam 2005.